

**DİKKAT EKSİKLİĞİ ve HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞUNA
SAHİP ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SOSYAL-
DUYGUSAL SORUNLAR HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ**

MERVE ŞİMŞEK

HAZİRAN, 2019

**DİKKAT EKSİKLİĞİ ve HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞUNA
SAHİP ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SOSYAL-
DUYGUSAL SORUNLAR HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ**

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERVE ŞİMŞEK

**ÜSTÜN ZEKÂLILAR VE YETENEKLİLER EĞİTİMİ DALINDA
YÜKSEK LİSANS DERECESESİ İÇİN GEREKLİ ÇALIŞMALAR
YERİNE GETİRİLMİŞTİR**

HAZİRAN, 2019

Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Enisa MEDE
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak gerekli çalışmaları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Ayşin KAPLAN SAYI
Koordinatör

Okuduğunuz bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak onaylanması, düşüncemize göre amaç ve kalite olarak tamamen uygundur.

Doç. Dr. İbrahim Hakan KARATAŞ
Tez Danışmanı

Komite Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Ayşin KAPLAN SAYI (BAU, EBE)

Doç. Dr. İbrahim Hakan KARATAŞ (İMÜ, EBE)

Doç. Dr. Berna GÜLOğLU (BAU, EBE)

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.

Ad, Soyad : Merve ŞİMŞEK

İmza :

ÖZ

DİKKAT EKSİKLİĞİ ve HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞUNA SAHİP ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SOSYAL- DUYGUSAL SORUNLAR HAKKINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Şimşek, Merve

Üstün Zekâlılar ve Yetenekliler Eğitimi Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. İbrahim Hakan Karataş

Haziran 2019, 80 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlere ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymak ve öğretmenlerden gelen geri dönüşler ışığında DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin giderilmesi için önerilerde bulunmaktır. Araştırmada, amaca uygun olarak nitel bir fenomenoloji çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan 30 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme soruları vasıtasıyla toplanarak, içerik analizi yöntemi aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırma bulgularının analiz edilmesi sonucunda, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal alanda farklı problemler yaşadığı belirlenmiştir. Bunun yanında, yaşanan problemlerin çözümü için öğrencilerin kişilik özellikleri, problemlerle başa çıkma yolları ve eğitimde kullanılan yöntemler tespit edilmiştir. Sonuç olarak yapılan bu araştırmada, yaşanan sosyal-duygusal problemlerin öğretmen ve ailelerin işbirliği ile çözülebileceği kanaati ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üstün Yetenek, DEHB, İki Kere Farklılık, Sosyal-Duygusal Problemler

ABSTRACT

TEACHER'S VIEWS ON SOCIAL EMOTIONAL PROBLEMS EXPERIENCED BY GIFTED CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER

Şimşek, Merve

Master's Degree Program in Gifted and Talented Education

Supervisor: Doç. Dr. İbrahim Hakan Karataş

June 2019, 80 Pages

The aim of this study is to reveal the opinions of teachers about social-emotional problems experienced by gifted students with attention deficit and hyperactivity disorder and to make suggestions for the elimination of social-emotional problems experienced by gifted students with ADHD in light of the feedback from teachers. In the study, a qualitative phenomenological study was used. The study group consisted of 30 teachers working in the schools of the Ministry of National Education in Istanbul. Research data were collected through semi-structured interview questions and analyzed through content analysis method.

As a result of analyzing the research findings, it was determined that the gifted students with ADHD experienced different problems in the social-emotional area. Besides, the personality traits of the students, the ways of coping with the problems and the methods used in the education were determined in order to solve the problems. As a result, the study revealed that social-emotional problems can be solved by the cooperation of teachers and families.

Key Words: Giftedness, ADHD, Twice Exceptional, Social and Emotional Problems

Eşime

TEŞEKKÜR

Bu tez alışmasının planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın hocam Doç. Dr. İbrahim Hakan KARATAŞ'a sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Sevgili eşim Yasin ŞİMŞEK'e manevi hiçbir yardımını esirgemedен yanımda olduğu için tüm kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	vi
İTHAF	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
Bölüm 1: Giriş.....	1
1.1. Teorik Çerçeve	1
1.2. Problem Durumu	2
1.3. Çalışmanın Amacı	3
1.4. Çalışmanın Önemi.....	3
1.5. Tanımlar	3
Bölüm 2: Alan Yazın Taraması.....	5
2.1.Üstün Zekâ / Üstün Yetenek	5
2.1.1. Üstün Zekâ / Üstün Yetenek Kavramı	5
2.1.2. Üstün Zekâ / Üstün Yetenek Tarihçesi	5
2.1.3. Üstün Zekâlı/Üstün Yetenekli Çocukların Genel Özellikleri	6
2.1.4. Üstün Zekâlı / Üstün Yetenekli Çocukların Tanılanması	7
2.2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	9
2.2.1. DEHB Tarihçesi	10
2.2.2. DEHB Belirtileri ve Tanı Koyma.....	11
2.2.3. DEHB Nedenleri	13
2.2.3.1. Kalıtım, Genetik Nedenler	14
2.2.3.2. Çevresel Nedenler	14
2.2.4. DEHB Tedavisi	14
2.2.4.1. İlaçla Tedavi	15
2.2.4.2. Psikososyal Tedavi	16
2.2.4.2.1. Bilgilendirme (Psikoeğitim)	16
2.2.4.2.2. Anne-Baba Eğitimi.....	16
2.2.4.2.3. Okula Yönelik Düzenlemeler.....	16

2.2.4.2.4. Sosyal Beceri Eğitimi.....	17
2.2.4.2.5. Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT)	18
2.5.2.6. Grup Terapisi.....	18
2.2.4.3. Davranış Değiştirme Yöntemleri	18
2.3. İki Kere Farklılık.....	20
2.3.1. İki Kere Farklılık Kavramı.....	20
2.3.2. İki Kere Farklı Öğrencilerin Özellikleri.....	21
2.3.3. Üstün / Çok Üstün Zekâlı Bireyler ve DEHB	23
2.4. DEHB / Üstün Yetenek ve Eğitim	24
2.4.1. DEHB Olan Öğrencilerin Anne Babalarının Okulla İlişkisi	24
2.4.2. DEHB Olan Öğrenci ve Öğretmen İlişkisi.....	25
2.4.3. Öğretmenlerin Mesleki Gelişimi.....	26
2.4.4. Sınıf İçi İletişim Yaklaşımları.....	27
2.4.5. Öğretmen Eğitimi, Sınıf İçi Yöntemler.....	28
2.4.6. Öğretmenler İçin DEHB Konusunda Önemli Bilgiler ve Öneriler.....	30
2.5. Sosyal Beceriler.....	34
2.5.1. Sosyal Öğrenme Kuramı	34
2.5.2. Üstün Yetenekli Çocukların Sosyal Duygusal Özellikleri...	36
2.5.3. Sosyal – Duygusal Uyum.....	38
2.5.3.1. Adaptasyon.....	39
2.5.3.2. Yalnızlık.....	39
2.5.3.3. Eş Zamanlı Olmayan Gelişim	40
2.5.3.4. Beklenmedik Başarısızlık ve Düşük Başarı	40
2.5.4. Sosyal Becerilerle İlgili Öneriler	42
2.6. Konu İle İlgili Araştırmalar.....	44
Bölüm 3: Yöntem.....	49
3.1. Araştırma Deseni.....	49
3.2. Evren ve Örneklem.....	50
3.3. Verilerin Toplanması.....	51
3.4. Veri Analiz Yöntemi	52
3.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik.....	54
Bölüm 4: Bulgular.....	56
4.1. Öğrenci Özellikleri.....	56

4.2. Ebeveyn Şikâyetleri.....	58
4.3. Ebeveyn Özellikleri.....	60
4.4. Sınıf Arkadaşlarının Algısı.....	62
4.5. DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Sosyal İlişkileri.....	65
4.6. Sosyal – Duygusal Problemlerle Başa Çıkma Yolları	67
4.7. Kullanılan Eğitim Yöntemleri.....	69
4.8. Sosyal – Duygusal Problemlerin Çözümü İçin Öneriler.....	72
Bölüm 5: Tartışma ve Sonuç.....	76
KAYNAKÇA	81
EKLER	86
ÖZGEÇMİŞ	90

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLÖLAR

Tablo 1: Katılımcı Öğretmenlerin Hizmet Yılı	51
Tablo 2: Öğrenci Özellikleri	57
Tablo 3: Ebeveyn Şikâyetleri	59
Tablo 4: Ebeveyn Özellikleri	61
Tablo 5: Sınıf Arkadaşlarının Algısı	63
Tablo 6: DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Sosyal İlişkileri	65
Tablo 7: Sosyal – Duygusal Problemlerle Başa Çıkma Yolları	68
Tablo 8: Kullanılan Eğitim Yöntemleri	70
Tablo 9: Sosyal – Duygusal Problemlerin Çözümü İçin Öneriler	72

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDT	Bilişsel Davranışçı Terapi
DEHB	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
DSM	Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı
Ö	Öğretmen
STK	Sivil Toplum Kuruluşları

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın temelini oluşturan problem durumu, çalışmanın amacı, çalışmanın önemi, araştırma soruları ve çalışmada kullanılan terimlere ilişkin kavramsal bilgilere kısaca değinilmektedir.

1.1. Teorik Çerçeve

Üstün yetenekli öğrenciler, özel akademik alanlarda veya zekâ, yaratıcılık, sanat ve liderlik kapasitesi yönüyle yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren ve bu tür yeteneklerini geliştirmek için okul tarafından sağlanamayan hizmet veya faaliyetlere gereksinim duyan çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi, 2001). Üstün yetenekli diye adlandırdığımız bu çocukların hepsinden üst düzey başarı beklemek yanlış bir tutumdur. Üstün yetenekli olarak tanılanan bir çocuğun aynı zamanda başarısını olumsuz etkileyebilecek bir engel durumu olabilmektedir.

Neihart (2008) iki kere farklı olan çocukları performansları öğrenme spektrumunun her iki ucunda da yer alan çocuklar olarak görmekte ve iki kere farklı olma durumunu, bir ya da birkaç alanda çok iyi performans sergilerken aynı zamanda bir ya da birkaç alanda yetersizlik/ zorluk yaşamak olarak tanımlamaktadır. Bir yandan üstün zekâlı ve yetenekli olarak tanılanmışken öte yandan ciddi duygusal sorunlar, Asperger, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü ya da görme işitme gibi fiziksel engeller yaşıyor olabilirler. İki kere farklı öğrencilerle ilgili yapılan eski araştırmaların çoğu üstün olup da öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilere yoğunlaşmaktadır (Baum, 1988), daha güncel araştırmalar ise dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile Asperger sorunlarını incelemektedir (Neihart, 2008).

Çok zeki olduğu halde okulun en tembel ve yaramaz öğrencileri olarak adlandırılan çocuklardan birisi erken dönemde teşhisi ve tedavisi yapılamamış hiperaktif bir çocuk olabilir. “Bu çocuk dahi olabilir” denen ve okula başladığında başarısızlık sergileyen bir öğrenci dikkat eksikliği ya da hiperaktivite bozukluğuna sahip olabilir. Dikkat eksikliği ve

hiperaktivite bozukluğu (DEHB); çocuk ya da gencin yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan dikkat sorunları, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtileriyle kendini gösteren, beynin dikkat ve davranışları düzenleyen merkezlerinin yeterince iyi çalışmamasından kaynaklanan bir rahatsızlıktır. Hemen her çocukta bir miktar görülebilen bu belirtiler çocuğun hayatını belirgin şekilde olumsuz etkileyecek düzeyde, altı aydan daha uzun süre ve farklı iki ortamda görülüyor olmalıdır (Gümüş, 2015, s.4).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli çocuklar iki farklı durumu bir arada taşıdıkları için yaşadıkları problemlerde de artış gözlenmektedir. Bu çocuklar hem üstün yeteneklilerin yaşadığı hem de hiperaktivite bozukluğu olan çocukların yaşadığı problemleri bir arada yaşayabilmektedirler. Buradan yola çıkarak, bu çalışmada dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşamış olduğu bu tür sosyal-duygusal problemlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yaşadıkları sosyal-duygusal sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara çözüm bulmaya yönelik çalışmaların yapılması konusunda bu araştırma önemli bir kaynak oluşturacaktır. Bu amaçla çalışmanın ikinci bölümünde literatür taraması ile elde edilen bilgiler paylaşılmıştır.

1.2. Problem Durumu

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemler nelerdir? Araştırmanın problemi iken araştırmanın alt problemleri şu şekildedir:

1. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerle başa çıkma yolları nelerdir?
2. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlere ebeveynlerin yaklaşımı nasıldır?
3. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlere öğretmenlerin yaklaşımı nasıldır?

1.3. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ilkokula devam eden dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerin öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmesidir. Bu araştırmanın sonunda, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerin çözümü için yöntem geliştirmek isteyen araştırmacı ve uygulayıcılara yardımcı olabilecek veriler elde edilmesi hedeflenmiştir.

1.4. Çalışmanın Önemi

Bu çalışmada dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemler araştırılmıştır. Bu çocukların hem üstün yetenekli olmaları hem de dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip olmaları çeşitli sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşadıkları sosyal-duygusal sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara çözüm bulmaya yönelik çalışmaların yapılması konusunda bu araştırma önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Aynı zamanda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrenciler ile çalışmak isteyen öğretmenlere yol göstereceği, nitelikli eğitimin gerçekleşmesine katkı sağlayacağı nedenleri ile bu araştırma önemli görülmektedir.

1.5. Tanımlar

Yetenek. Yetenek (ability), somut eylem gücü; yetiklik – istidat (aptitude), belirli bir eğitimle yeteneğin ortaya çıkmasını sağlayan kalımsal hazır oluş; marifet (talent) ise özel yeteneğin öne çıkması anlamını taşımaktadır (Burak, 1995).

Üstün Yetenekli Öğrenci. Üstün yetenekli öğrenciler, özel akademik alanlarda veya zekâ, yaratıcılık, sanat ve liderlik kapasitesi yönüyle yaşitlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren ve bu tür yeteneklerini geliştirmek için okul tarafından sağlanamayan hizmet veya

faaliyetlere gereksinim duyan çocuklardır (Bilim ve Sanat Merkezi Yönergesi, 2001).

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu. Dikkat eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), dikkatin kolayca dağılması, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik (aklına geleni hemen yapma, sonucunu düşünmeden hareket etme) belirtilerinin, kişinin yaşamında en az bir alanı olumsuz etkileyecek boyutta olmasıyla kendini gösteren bir psikiyatrik bozukluktur (Sürücü, 2015).

İki kere Farklı Öğrenci. Neihart (2008) iki kere farklı olan çocukları performansları öğrenme spektrumunun her iki ucunda da yer alan çocuklar olarak görmekte ve iki kere farklı olma durumunu, bir ya da birkaç alanda çok iyi performans sergilerken aynı zamanda bir ya da birkaç alanda yetersizlik/zorluk yaşamak olarak tanımlamaktadır.

Sosyal-Duygusal Gelişim. Sosyal duygusal gelişim, çocuğun kendini ifade edebilmesi, duygularını kontrol edebilmesi, kendisiyle ve çevresiyle barışık ve uyum içinde olabilmesidir (Saarni, 2001, s.125).

2. ALAN YAZIN TARAMASI

Bu bölüm dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, üstün zekâ / üstün yetenek, iki kere farklılık ve sosyal-duygusal alan ile ilgili kuramsal açıklamalardan oluşmaktadır.

2.1. Üstün Zekâ / Üstün Yetenek

Bu bölümde üstün zekâ / üstün yetenek kavramı, tarihçesi, öğrenci özellikleri ve tanılanma süreci alanyazında bulunan araştırmalarla desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Üstün zekâ / üstün yetenek kavramı. Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin, öğrenim hayatları ile ilgili 1972 yılında ABD’de düzenlenen bir kongrede, Sidney Marland tarafından sunulan raporlarda, ABD’de birçok eyalette uygulamaya koyulan eğitim yönetmeliklerinde kullanılan tanım şu şekildedir; Üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar, özel yeteneklerinden ötürü üst düzeyde iş yapabilme kabiliyetinde olan, bu alanda uzman olarak bilinen kişiler tarafından tespit edilip tanı konmuş çocuklardır. Üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar hem kendilerine hem de topluma faydalı birer birey olmaları için bilindik okul programlarının haricinde farklılaştırılmış eğitim programına gereksinim duyan çocuklardır.

Üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar ya da bireyler için en güncel uluslararası tanım 2002 yılında ABD’de oylanan eğitim yasasında yer almaktadır. Jacob L. Javist tarafından hazırlanan eğitim yasasında, zihinsel yetenek, özel akademik yetenek, yaratıcı ve üretken düşünme, liderlik, görsel sahne sanatları gibi belirtilen niteliklere sahip çocuklar, üstün zekâlı ve yetenekli tanısı alabilecek potansiyel kişilerdir (Çev., Ogurlu ve Kaya, 2015, s. 31).

2.1.2. Üstün zekâ / üstün yetenek tarihçesi. İnsan zekâsı ile ilgili araştırmaların tarihi XIX. yüzyılda Agassiz ve Morton’un kafatası hacmi ile zekâ arasındaki ilişkinin incelenmesine kadar gitse de, ilk bilimsel araştırmalar XIX. yüzyılın ikinci yarısında Sir Francis Galton’un araştırma inceleme çalışmaları ile başlamıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde ise Binet

ve Simon'un geliştirdiği ilk zekâ ölçeği, Spearman'in genel zekâ kuramını ortaya çıkarması ve Terman'ın üstün zekâlı çocuklar alanında yaptığı araştırma çalışmalarıyla devam etmiştir. Galton'un kalıtımsal deha isimli kitabı üstün zekâ ve yetenek alanında mihenk taşı olarak bilinmektedir. XIX. yüzyıldan önceki dönemlerde insanın biliş dünyasını keşfetmek için çok önemli araştırmalar yaparak tarihte iz bırakmış önemli şahsiyetler olmuştur. Hatta zekâ alanında Homer'in Aristo'nun ve Plato'nun araştırmalarında, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde ve Konfüçyüs felsefesinde de beyan edilmiştir (Sak, 2012, ss. 6-7).

2.1.3. Üstün zekâlı / üstün yetenekli çocukların genel özellikleri.

Üstün zekâlı, yetenekli çocukların zekâ düzeylerine göre her yaşta belirli davranış şekilleri ortaya çıkmaktadır. Normal gelişim çağındaki çocuklar bir yaş civarında yürümeye başlarken, iki yaş ve sonrasında ise konuşmaya başlayabilirler. Bebeklik döneminden sonra bazı davranış şekilleri ilerleyen yıllarda zekâ düzeyi ile örtüşür. Erken veya ileri dil gelişimi, dikkat, güçlü hafıza, sürekli kullanılan objelere, şekillere karşı yeni obje ve şekillere karşı gösterilen aşırı ilgi, çevresel dış uyarılara karşı uyanık olma gibi göstergeler, karakteristik üstün zekâ belirtilerinden bazılarıdır (Sak, 2012, s. 57).

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların doğumundan sonra takip eden ilk aylarda sergiledikleri; uzun dikkat süresi, az uyku ihtiyacı, aktiflik, doğumu takip eden ilk aylarda bakıcılarını tanıma ve onlara gülümseme, olağanüstü hafıza, hızlı öğrenme, ilk aylarda dil gelişiminin başlaması, kitaplara karşı olağan üstü ilgi duyma, ne - neden ve nasıl sorularını sorma, uyarılara karşı tepkisel davranma gibi karakteristik özelliklere sahiptirler (Sak, 2012, s.58). Bu ve benzeri özelliklere sahip üstün zekâlı ve yetenekli bebekler ile normal bebekler arasında zihinsel farklılıklar bir ile iki yaş arasında alanında uzman kişilerce yapılmış olan IQ testleri ile tespit edilmektedir.

Okul dönemlerinde; üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar üç ya da dört yaşındayken erken yaşta okumaya başlama, yine aynı yaşlarda basit aritmetik problemleri çözebilme, okumayı öğrendikten sonra çok kısa bir

süre içerisinde yazmaya başlama, ilerleyen yıllarda on yaşına gelmeden evvel müzik, matematik, resim gibi alanlarda yetişkinlere özgün performans gösterebilirler. Kesin teşhisle üstün zekâlı diyebileceğimiz öğrenciler, çocukluk yıllarında belirtilen bu özelliklerden bir kısmını göstermektedir. Keza bu özelliklerin gelişimi üstün zekâlı bir kısmında öğrenim hayatıyla başlamaktadır (Sak, 2012, s. 59).

Yukarıda belirtilen özelliklerin üstün zekâlı çocukların tamamında var olmaması olağandır. Dâhice matematik yeteneğine sahip bir öğrenci yukarıda belirtilen özelliklerden sadece bir kısmını gösterebilirken, ileri düzeyde dil yeteneğine sahip öğrencinin belirttiğimiz özelliklerden büyük bir kısmına sahip olması bebeklik çağından itibaren var olması, olası bir durumdur. Hatta bazı üstün zekâlı öğrencilerin yetenek alanları ne olursa olsun, utangaçlık, içe dönüklük gibi özellikleri nedeniyle yeteneklerini dışa vurmaktan kaçınırlar. Bu ve benzeri dönemlerde davranış şekillerinin gözlemlenememesi, tanılama yapmak için teşhis sürecini de zorlaştırmaktadır. Ancak bebeklik döneminden başlayıp ilerleyen yaşlarda bazı farklı davranış şekillerinden dolayı üstün zekâlı öğrencilerin akranlarına nazaran ayırt edilmesi kolaylaşmaktadır (Sak, 2012, s. 59).

2.1.4. Üstün zekâlı / üstün yetenekli çocukların tanılanması.

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların tanı süreciyle ilgili genel kabul görmüş özellikler; zekâ, akademik başarı, özel akademik yetenek, yaratıcılık, liderlik, görsel sahne sanatları gibi alanlarda yüksek seviyede başarı göstermeleridir. Ancak üstün zekâlı ve yetenekli çocukların tespiti veya tanı konması açısından belirtilen semptomlar oldukça önemlidir.

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların tanılanmasıyla ilgili süreçleri şu şekilde değerlendirebiliriz; Tanılama sürecine başlamadan evvel, okullarda danışma heyeti kurulmalıdır (Çev., Ogurlu ve Kaya, 2015, s. 183). Tanılama alanlarının okul tarafından belirlenmesi sürecin temelini oluşturmaktadır. Normal zekâyâ ilişkin, üstün zekâlılık ve yeteneklere de yer verecek programda mutlaka olmalıdır. Akademik başarı, özel akademik yetenek okullarda sıklıkla yer verilmesi gereken alanlardan birisidir. Bir diğer önemli alanlardan birisi de yaratıcılıktır. Yaratıcılık

alanı ile ilgili yetenekler genellikle diğer bütün alanlarla bir bütünlük arz etmektedir. Bu durum öğrencilerin bilişsel ve zekâ fonksiyonlarını desteklemektedir. Görsel ve sahne sanatları ile ilgili yetenekler, yeterli düzeyde özel kaynaklara ve materyallere ihtiyaç duyulabilir. Bu ve benzeri durumlarda okul, profesyonel sanatçı, oyuncu müzisyen ya da dansçılardan gönüllülük esasına dayalı olmak kaydesiyle yardımcı olmalarını veya destek olmalarını isteyebilir (Çev., Ogurlu ve Kaya, 2015, s. 184).

Kurulan danışma heyeti belirlenecek genel gündemler ile birlikte, uygun görülen öğrenim programlarının istenilen düzeyde olup olmadığını değerlendirmelidirler. Bu değerlendirmelerin içerisinde lojistik imkânların ve zaman yönetiminin de ele alınması oldukça önemlidir. Tanılama sürecinde ise üstün zekâlılık tanısı koyulan öğrencilerin listesi yapılmalıdır. Liste okulda öğrenim görmekte olan tüm öğrencileri kapsayacak şekilde olmalıdır. Öğrencilerin listede yer alabilmeleri için fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Araştırma sürecinde ilk olarak üstün zekâlılar programına aday olabilecek öğrenciler seçilmelidir. Tanı koyma sürecinde kaynak olarak öğrencileri gözlemleyen ve üstün zekâlı öğrencilerin davranışları, özellikleri, yapısı hakkında bilgi ve birikime sahip olan öğretmenler, okul idarecileri, psikologlar, ebeveynler ve akranlar dikkate alınır. Öğrencilerin belirli standardizasyonu sağlamış testlerindeki başarı düzeyleri analiz edilmelidir. Öğrencilerin okul ile ilişkileri, elde ettikleri başarılar takip edilmelidir. Başka bir değerlendirme aracı olarak öğrenci portfolyaları, öğrencilerin çalışma alanlarındaki kalite ve derinliğe ilişkin gerekli bilgi akışını sağlayabilir. Listesi yapılan öğrencilerin isimleri program koordinatörlerine verilmelidir. Koordinatörler listede mevcut olan öğrenciler hakkında tanılama için gerekli olan bilgileri bir arada toplar. Üstün zekâlılık tanılama sürecinin mümkün olduğunca erken olması gereklidir. Beynin doğal gelişimi, zihinsel becerilerin sürdürülebilir bir şekilde beslenmesi gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda öğrencilerin erken dönemde yeteneklerinin kaybolmasını önlemektedir (Çev., Ogurlu ve Kaya, 2015, ss. 184-186).

2.2. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Çevremizdeki insanları gözlemlediğimiz zaman birçoğunun çok hareketli olduğunu ya da dikkatlerinin dağınık olduğunu fark etmek mümkündür. Günlük hayatımızda bu durum kişilik özelliği olduğu düşünülerek önemsenmemektedir. Ancak bu durumu görmezden gelmek yerine zamanında müdahale ile bireyin psiko-sosyal ve akademik açıdan yaşayabilecekleri olumsuzluklara engel olmak mümkündür. Bireyin gelişim özelliklerine ve sorun yaşadığı gelişim alanlarına odaklanarak gerekli tedavi ve eğitim sağlanabilmektedir. Tedavi ve eğitime başlamadan önce DEHB tanımını ve özelliklerini bilmek gerekmektedir. Gümüş kapsayıcı bir tanımları şöyle yapmaktadır:

Çocuk ya da gencin yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan dikkat sorunları, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik belirtileriyle kendini gösteren, beynin dikkat ve davranışları düzenleyen merkezlerinin yeterince iyi çalışmamasından kaynaklanan bir rahatsızlıktır (Gümüş, 2015, s.4).

Bu tanımda da belirtildiği gibi DEHB tek tip bir rahatsızlık değildir. Dikkat sorunları, hiperaktivite ve dürtüsellik belirtilerine sahip bir bozukluktur. Bu belirtileri ayrıntılı incelediğimizde gerekli tanımlar aşağıdaki gibidir:

Dikkat Eksikliği: Dikkat süresinin ve yoğunluğunun bireyin gelişim yaşına göre olması gerekenden daha az olmasıdır. Dikkatin belirli bir noktada odaklanamaması ve kısa sürede dağılması, dağınık olma, unutkan olma, eşyaları kaybetme, dikkatsizce hatalar yapma şeklinde tanımlanmaktadır (Sürücü, 2015, s.21).

Hiperaktivite: Aşırı hareketlilik (hiperaktivite) dediğimiz olgu kişinin yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayan şekilde çok hareket göstermesidir. Uzun süre yerinde duramama, genel olarak hareket halinde olma, aşırı konuşma gibi özellikler ile tanımlanmaktadır (Sürücü, 2015, s. 31).

Dürtüsellik: Genel anlamda kişinin sergilediği davranışlarını kontrol edebilmesinde sorun yaşamasıdır. Aceleci olma, istekleri erteleyememe, konuşma esnasında söz kesme, düşündüğünü hemen uygulama, aklına geleni hemen söyleme, sıra beklemede sorun yaşama gibi özellikler ile tanımlanmaktadır (Sürücü, 2015, s.34).

Bireyin DEHB tanısı alması için yukarı da açıklanan özelliklerin kişinin yaşamını belirgin şekilde olumsuz etkilemesi, altı aydan daha uzun süre görülüyor olması ve en az 2 farklı ortamda (okul, ev vb.) gözlemlenmesi gerekmektedir. Tanı almış kişilerin büyük bir kısmının başarısızlığına; dikkat sorunları, aşırı hareketlilik ya da okuma, yazma, matematik gibi alanlarda yaşanan öğrenme problemleri sebep olabilmektedir. Yaşanan bu problemler oldukça karmaşık ve benzer sonuçlara sebep olabileceğinden bir gruba ait ortak özellikler olarak görülmektedir (Şenel, 1996, s.76).

2.2.1. DEHB tarihçesi. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun tarihi 18. Yüzyıla kadar dayanmaktadır. İlk olarak “kötü çocuklar” şekliyle ifade edilirken. DEHB, 19. Yüzyılın başlarında tıbbi literatürde yer alarak “çılgın budalalar”, “fevri delilik”, “yetersiz inhibisyon” olarak isimlendirilerek ifade edildiği bilinmektedir. Strauss (1947) “minimal beyin hasarı sendromu” olarak yeni bir tanımlama yaparak mental retardasyonu olan yetişkinlerde, çocuklarda hiperaktivite, dikkatsizlik ve bilişsel bozuklukların organik zeminde geliştiğini vurgulamıştır (Polvan, 2000, s.82). Daha sonraki yıllarda Clement ve Peters (1962) dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu problemi yaşayan çocukların tanı süreciyle ilgili beyin hasarının söz konusu olmadığını ifade ederek “minimal beyin disfonksiyonu” teorisine atıfta bulunmuşlardır. Rutter 1970 yılında Wight adasında gerçekleştirdiği araştırma neticesinde Strauss’un hiperaktivite, dikkatsizlik ve bilişsel bozuklukların organik zeminde geliştiğini aktaran teorisine karşılık DEHB belirtilerinin organik zemin ile bağlantılı olmadığını vurgulayarak sadece hiperaktivite terimini kullanmaya başlamıştır. Yakın tarihte, 1987 yılında DSM III R’de tek boyutta ele alınmıştır, günümüzde kullanılan dikkat eksikliği hiperaktivite

bozukluğu üç ana ifadesi; dikkat eksikliği, hiperaktivite, fevrilik olarak belirtilmiştir (Polvan, 2000, s.82).

2.2.2. DEHB belirtileri ve tanı koyma. DEHB ayrıntılı bir inceleme ve değerlendirme sürecinden sonra tanı konulabilecek bir rahatsızlıktır. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) tanısı birden fazla kaynaktan (anne-baba, öğretmen) alınan bilgiler ve ruhsal muayene bulgularındaki klinik belirtilerin hekim tarafından değerlendirilmesiyle konulmaktadır. Tanı aşamasında yanıtlanması gereken 5 soru bulunmaktadır. Bunlar;

- Çocukta ya da aile içinde dikkat ya da davranış sorununa neden olabilecek etmenler mevcut mu?
- DEHB var mı?
- DEHB'in alt tipi ve şiddeti nedir?
- Eşlik eden başka psikiyatrik bozukluklar var mı?
- Anne babada DEHB ya da başka psikiyatrik bozukluk var mı?

Bu sorulara verilen cevapların haricinde tanı sürecinde gerçekleştirilmesi gereken bazı aşamalar bulunmaktadır. Bunlar; aile ve çocuklar görüşme, çocuğun değerlendirilmesi (muayene ve testler), öğretmenin dolduracağı testler, laboratuvar ve görüntüleme yöntemleri ve tüm bilgilerin bir araya getirilerek tanı konulması şeklinde sıralanmaktadır.

Çocuğun değerlendirilmesi aşamasında dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de çocuk psikiyatrisi hekimleri tarafından en yaygın olarak DSM-IV tanı ölçütleri kullanılmaktadır (Kanay, 2006, s. 25). DSM-IV tanı ölçütlerinde yer alan belirtilerin şiddet dereceleri hafif, orta ve ağır olarak ayılmaktadır. Çocukta görülen belirtilerin şiddet derecesi aşağıda verilen DSM-IV (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001) tanı ölçütleri ile belirlenebilmektedir.

Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu belirtileri ve tanı koyma süreçlerinde dikkatsizlik, hiperaktivite, İmpulsivite (Dürtüsellik) olmak

üzere üç ana başlık altında inceleme yapılmaktadır. Günümüzde DSM-IV (Amerikan Psikiyatri Birliği) tanı ölçütleri kullanılmaktadır.

Dikkatsizlik tanı ölçütlerini ele aldığımızda; genel olarak ayrıntılara dikkat etmeyerek sosyal hayatında, öğrenim hayatında veya iş hayatında dikkatsizce davranarak hatalar yapmaktadırlar. Sorumluluk üstlendiği konularda dikkatini toparlayamama ya da odaklanamama problemi yaşamaktadırlar. İkili diyalog halindeyken dinliyormuş, dikkatini karşı tarafa veriyormuş gibi davranış göstermektedirler. Kendi sorumluluğuna ait olan görevleri tamamlayamaz, sürdürülebilir iş takibini sağlayamamaktadırlar. Organizasyon yapma konusunda ve sosyal etkinliklerde sorumluluk aldığı süreçlerde zorluk çekmektedirler. Çaba göstermekten kaçınır, isteksiz davranarak sorumluluk almamaya çalışmaktadırlar. Birçok etkinlikte, sosyal faaliyette, öğrenim hayatında temel araç gereçlerini kaybederek günlük hayatın her alanında unuttuklarıdır. Dışarıdan yapılan uyarılar neticesinde dikkatini toparlayamamaktadırlar (Gümüş, 2015, s.11).

Hiperaktivite ve dürtüsellik tanı ölçütlerine baktığımızda; sürekli hareket halinde koşuşturan, vücut uzuvlarını durmadan hareket ettiren, kıpır kıpır ya da oturduğu süre içinde sabit yerinde duramadıkları görülmektedir. Özellikle okulda sınıf içinde yerinde oturamayıp, sürekli ayağa kalkma ihtiyacı duyarlar. Oyun oynama yetisi pek yoktur, genellikle bir yerlere tırmanma arzusu veya sürekli kontrolsüzce konuşma eylemleri içerisinde olmaktadır. Aşırı derecede sabırsızlardır. İkili diyalog halinde oldukları kişilerin sözlerini kesme eylemi içindedirler. Öyle sabırsızlıkları vardır ki sorulan soruların tamamını dinlemeden doğru ya da yanlış olup olmadığını düşünmeden cevap verirler (Gümüş, 2015, s.11).

DEHB tanısı konulabilmesi için ölçekteki belirtilerin; 12 yaşından önce başlamış olması, süregelen olması, birden fazla ortam ve koşulda görülüyor olması, yaşamda en az bir alanda önemli derecede aksamaya

neden olması ve çevresel düzenlemelerle kolayca değiştirilemiyor olması gerekmektedir.

Genel itibariyle dikkat eksikliği hiperaktivite belirtileri ve tanı koyma sürecinde; fiziksel sorunlar, gelişimsel sorunlar, görme bozuklukları, işitme problemleri, sosyo-kültürel yetersizlikler, aile içi sorunlar ya da çocuk yetiştirme tutumlarındaki eğitimsizlik gibi gerekçelerden kaynaklanan sorunlar çocuklar üzerinde davranış bozukluğu yaratmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerden kaynaklı, çocukların davranışları farklı ortamlarda farklı olabilir, muayene sırasında sakin, uyumlu olan çocuk okulda çok hareketli olabilir. Okulda sınıf yönetimi iyi olan bir öğretmenle sorun çıkarmayan çocuk, kural sınır konulmayan bir aile ortamında daha ciddi problemler yaratabilir. Gözlem yapan kişilerin olaya bakış açıları da alınan bilgileri etkiler. Çok disiplinli bir öğretmen fazla aşırı olmayan hareketliliği aşırı hareketlilik olarak yorumlayabilir ya da tam tersine esnek bir öğretmen çocuğun hareketliliğinin sorun çıkarmadığını ifade edebilir. Bu nedenle bir çocukta DEHB olup olmadığına karar verebilmek için çocukla, aileyi, öğretmenleriyle görüşmek, çocuğun davranışlarını gözleme şansı olan tüm kaynaklardan bilgi almak gerekir (Sürücü, 2015:70).

2.2.3. DEHB nedenleri. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu nedeni tam teşhis edilememesine rağmen DEHB'nin ortaya çıkmasında yüzde 70 ya da yüzde 80 oranında genetik yatkınlığın, yüzde 20 ya da yüzde 30 oranında çevresel faktörlerin neden olduğu ön görülmektedir. DEHB tanısı konmuş çocukların ebeveynlerinin de DEHB olma olasılığının 2-8 kat, kardeşlerinde ise 2-3 kat olduğu tespit edilmiştir (Gümüş, 2015, s. 9). DEHB psikiyatri ve diğer branşlarda en çok araştırılan konulardan biridir. Ancak bu gün halen DEHB'nin nedenleri kesin olarak bilinmemekte ve genel anlamda iki başlık altında toplanmaktadır:

2.2.3.1. Kalıtım, genetik nedenler. DEHB'nin kalıtımsal olduğunu belirten pek çok araştırma çalışması bulunmaktadır. DEHB olan çocukların ebeveynlerinden birinde benzerlik gösteren belirtilerin olduğu görülmektedir. Bu kişiler büyük bir olasılıkla DEHB tanısı konmamış ancak çocukluk dönemlerinde benzer durumlar göstermiş kişilerdir.

DEHB tanısı almış kişilerin aileleriyle ilgili yapılan çalışmalar sonucunda, DEHB olan çocukların ebeveynlerine benzerlik gösterme durumlarının normal çocuklara göre 2-8 kat daha fazla ve bu çocukların kardeşlerinde benzer belirtilerin görülme sıklığının 2-3 kat daha fazla olduğu belirlenmiştir. DEHB tanısı almış ve ikiz kardeş olan çocuklarla yapılan araştırma sonucunda ise, tek yumurta ikizlerinde iki çocukta da hastalık oranı %80-90 ve çift yumurta ikizlerinde her iki çocukta hastalık oranı %30 olarak belirlenmiştir (Sürücü, 2015, s.64). Bu araştırma bulguları kalıtımsal etkenlerin DEHB üzerindeki etkisinin oldukça yüksek düzeyde olduğunu kanıtlar niteliktedir.

2.2.3.2. Çevresel nedenler. DEHB'ye neden olduğu varsayılan çevresel etkenler vardır. Bu etkenler direk olarak tek başına etkili olmamakla birlikte genetik yatkınlığı bulunan kişilerde DEHB oluşma riskini arttırmaktadır. Çevresel nedenleri doğum öncesi (annenin hamilelikte sigara, alkol kullanımı, aşırı stres yaşaması), doğum sırası (erken doğum, düşük doğum, doğum komplikasyonları) ve doğum sonrası (hastalıklar, kurşun gibi çeşitli maddelere maruz kalma vb.) olarak üç ana başlıkta toplamak mümkündür (Sürücü, 2015, s.65). Ayrıca aşırı derecede televizyon ve bilgisayar ile vakit geçirmenin de DEHB'ye neden olabileceği düşünülmektedir.

2.2.4. DEHB tedavisi. DEHB'nin tedavi edilmesi ya da edilmemesi çocuğun hayatı açısından önemli bir konudur. DEHB tedavi edilmediğinde çocukta özgüven azalması, kendilerinde olan kapasiteyi ortaya koyamama, ders başarısızlığı, okul ve öğretmen ilişkilerinin bozulması, anne-baba ve aile ilişkilerinde bozulma, arkadaş ilişkilerinin bozulması, sosyal aktivitelerin kısıtlanması, davranış problemleri, madde kullanımı ve diğer

psikiyatrik problemlerin görülmesi gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Abalı, 2015, s. 110-117). DEHB olan çocuklar birbirinden farklı alanlarda sorunlar yaşadığı için geniş kapsamlı tedaviye ihtiyaç duymaktadırlar. DEHB tedavisinde en etkili iki yöntem bulunmaktadır. Bunlar:

2.2.4.1. İlaçla tedavi. İlaçla tedavi münferit olarak benimsenmiş en etkili tedavi yöntemleri arasındadır. Öğrenim hayatı devam eden çocukların hafif düzeyde DEHB varlığında alanında uzman hekimlerin uygun görmesi durumunda, orta-ağır seviyede DEHB varlığında standart olarak uygulanır (Gümüş, 2015, s. 18).

Günümüzde, DEHB tedavisinde en fazla kullanılan ilaçlar:

- Metilfenidat HCI (Ritalin, Concerta)
- Atomoksetin (Strattera)

Dijital ortamda (internet), medyada (radyo-televizyon), kulaktan kulağa (ikili diyaloglar), açıkça bilgi kirliliği mevcuttur. İlaç tedavisi ile ilgili ön yargılar ve tepkiler oldukça fazladır. Ancak nasıl ki çocukların üst solunum yolu enfeksiyonu, sıtma vb. hastalıkları durumunda hekim tavsiyesiyle ilaç kullanılıyorsa, DEHB’de de alanında uzman hekim tarafından gerek görülmesi durumunda ilaç tedavisi kullanılabilir. Tavsiye edilen ilaçların kullanımı bağımlılık yapmamaktadır. Bilakis ileride oluşabilecek madde bağımlılığı riskini minimize etmektedir. DEHB tanısı konmuş olan çocuğu uyuşturmayarak beyinde yeterli düzeyde çalışmayan dikkat ve hareket merkezini uyararak aktif hale getirmesini sağlamaktadır. Kısırlık veya başka ciddi bir rahatsızlığa neden olmamaktadır. Çoğu kez rastlanan yan etkiler; iştahsızlık, uykusuzluk, bulantı, çarpıntı, sinirlilik, duygusallık baş ve mide ağrısı gibi belirtilerdir. DEHB’de ilaçla tedavi en son çare olarak benimsenmemiştir, uzman hekimlerin tanısı ve tavsiyesi üzerine en etkili tedavi yöntemleri arasındadır (Gümüş, 2015, s. 19).

2.2.4.2. Psikososyal tedavi. DEHB olan çocuklarda zaman zaman ilaç tedavisi yetersiz kalabilmektedir. İlaç tedavisi ve psikososyal tedavi birbirine ikame tedavi biçimidir, DEHB tanısı konmuş çocuklarda bu iki yöntemin daha iyi sonuçlar ortaya çıkardığı bilinmektedir. DEHB tedavisi temelini oluşturan ana omurgalardan birisi; hasta ve yakınlarına bilgi ve danışmanlık verilmesidir. Genel itibari ile hasta ve yakınlarına belirli bir standartta bilgilendirme yapılmaktadır. Psikososyal tedavi başlığı altında bilgilendirme, anne-baba eğitimi, okula yönelik düzenlemeler, sosyal beceri eğitimi, bilişsel davranış terapi grup terapisi ve davranış değiştirme yöntemleri ele alınmaktadır (Gümüş, 2015, s. 19).

2.2.4.2.1. Bilgilendirme (Psikoeğitim). Hastaya ve yakınlarına DEHB'nin tanımı, belirtileri, nedenleri, yol açabileceği sorunlar ve tedavisi gibi durumlar hakkında bilgi verilmesidir.

2.2.4.2.2. Anne-baba eğitimi. Ebeveynlerin eğitimi, çocukların akranları ile sosyal ilişkilerini düzenlemesinde yardımcı olabilmektedir. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu alanında geniş kapsamlı bir eğitim programı çocukların geleceği ve ebeveynler için önemlidir. Davranış bozukluklarının giderilmesi alanında etkili bir ebeveynin nasıl olunabileceği, alanında uzman kişiler tarafından eğitim programı içerisinde yer almalıdır. Günümüzde uzman kişiler tarafından verilen anne-baba eğitimi kapsamında; DEHB ve davranış sorunlarının tanıtılması ve meydana gelme nedenleri konusunda bilgilendirme, özel zaman uygulaması, çocuğun olumlu davranışlarına ilgi gösterme ve uyumun artırılması, etkili yönerge verme, çocuğun çevresini rahatsız etmeden kendi kendine oyalanmasının sağlanması, puan sistemi, ceza sistemi ve uygulamanın gözden geçirilmesi başlıkları yer almaktadır (Stein, 2002, s. 73).

2.2.4.2.3. Okula yönelik düzenlemeler. Öğrencinin ders başarısını arttırmak, dikkatini yoğunlaştırmak, davranış problemlerini azaltmak

amacıyla sınıfın fiziksel ortamını, öğretmenin yaklaşımını, derslerin ve ödevlerin içeriklerinin değiştirilmesini kapsayan düzenlemedir.

2.2.4.2.4. *Sosyal beceri eğitimi.* İlköğretim düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin kişilik ve sosyal özellikleri bu dönemlerde gelişim göstermesi açısından önemlidir. Bu dönemlerde çocuk, akranlarının ve yetişkinlerin farkına varır. Önceki dönemlerinde ise çocuk zorluklarla başa çıkabilmek için çaba göstermenin zeminini oluşturmaya çalışmaktadır. İlkokul döneminden önceki yaşlarda çocuk benmerkezcidir. Benmerkezci olmasının nedeni başkalarının perspektiflerini alabilecek durumda olmamasıdır. Okul hayatının başlamasından sonraki dönem benmerkezciliğin dağılma, etkisini yitirme dönemidir. Bu özelliğin uzantıları akranlarıyla oyun oynarken ya da sosyal ilişkilerde görülür. Bu ve benzeri ilişkilerin ortaya çıkması, akranlarıyla iş birliği yapması, birlikte oyun oynaması, çevresindekiler ile sağlıklı iletişim kurabilme becerilerine sosyal beceriler denir (Özkaynak, 2014, s. 119).

Sosyal beceri eğitimi; çocukların kendisini ifade etme şekli, ebeveynler ve etrafındaki kişiler ile diyalog kurabilmesi, akranları tarafından kabul edilmesi, kendini kontrol altında tutma, sosyal bağımsızlığını elde etmesi gibi becerilerini daha iyi düzeye çıkaracak uygulamalardır. Bu eğitimi ebeveynlerin alarak, bilgi ve birikim sahibi olmaları gereklidir. Ebeveynlerin aldıkları eğitimleri çocuklarına aktarmaları sonucunda ya da terapist eşliğinde çocuğa yönelik belirlenen uygun eğitimin verilmesiyle daha üst düzeyde, kaliteli sonuçlar alınabilmektedir. Sosyal beceri eğitimi içerisinde ilişkiyi başlatma ve sürdürme eğitimi, grupta işbirliği eğitimi, duygulara yönelik beceriler eğitimi, saldırgan davranışlarla ve stresle başa çıkma eğitimi, problem çözme ve plan yapma becerileri eğitimi yer almaktadır (Gümüş, 2015, ss. 20-21). Uzmanlar ve ebeveynlerin iş birliği ile sağlanan bu eğitimlerin sonucunda DEHB'e sahip çocuğun sosyal ilişkilerinde olumlu gelişmeler sağlanmaktadır.

2.2.4.2.5. *Bilişsel davranışçı terapi (BDT)*. BDT, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda görülen davranış, dürtüsellik ve dikkat tanılı teşhislerin tedavisinde oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. BDT, bireyin duyguları, düşünceleri ve davranışları arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin ne düzeyde yararsız, uygunsuz ya da uyumsuz neticelenebileceği hususunda yardımcı olmaktadır. DEHB tedavisinde yaygın olarak Young-Bramhan Programı kullanılmaktadır. Bu program DEHB ve BDT ile ilgili bilgilendirme, dikkat, bellek, organizasyon, zaman yönetimi ve dürtüsellik gibi çekirdek belirtilerin tedavisi, eşlik eden depresyon, anksiyete bozukluğu, madde kötüye kullanımı gibi psikiyatrik bozuklukların ve kişilerarası ilişkiler, problem çözme, öfke kontrolü gibi sorun yaşanan alanların tedavisi ve geleceğe hazırlık şeklinde dört ana bölümden oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda BDT'nin çocuklarda benlik algısını olumlu yönde etkilediği ve ailelerin hiperaktif çocukları üzerindeki algılarının da pozitif yönde geliştiği gözlemlenmiştir. (Gümüş, 2015, s.21)

2.2.4.2.6. *Grup terapisi*. DEHB'si olan çocuklara yalnız olmadıklarını, bu sorunla mücadele eden başka insanların da olduğunu anlatmak amacıyla grup terapisi kullanılmaktadır. Oluşturulan küçük gruplarla işbirliği sağlama, paylaşım, arkadaş edinme, ders ve ödev yapma, arkadaş edinme gibi davranışların geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Gümüş, 2015, s. 22).

Hiperaktif çocuğa yapılabilecek en büyük iyiliklerden biri ona kaliteli ve etkin bir tedavi yöntemi sunmaktır. Yukarıda saymış olduğumuz tedavi yöntemleri ebeveynler tarafından istikrarlı şekilde uygulandığında pozitif yönde değişimler gözlemek mümkündür. Bu tedavi yöntemlerinin dışında uygulanabilecek destekleyici yöntemlerde mevcuttur. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

2.2.4.3. *Davranış değiştirme yöntemleri*. Davranış yönetimi, bireylerin davranış durumları üzerinde kontrol sağlamasıdır. DEHB'li

kişiler, kendi kendilerini kontrol etmekte zorluk yaşamaktadırlar. Bazı durumlarda davranışlarını kontrol edebilirken, zaman zaman da tamamıyla kontrolü kaybedebilme durumu olağandır. DEHB'li kişiler ve çocuklarda davranış değiştirme yöntemini uygulamak ve istenmeyen davranışları sindirmek için ilk etapta davranış analizi yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda (I) davranış öncesi, (II) davranış, (III) davranışsal sonuç, kapsamında incelenmelidir (Özdoğan ve diğ. 2005 ss.103-104).

(I) Analiz Öncesi Davranış; olmaması gereken davranışların sergilenmesi durumunda o esnada orada kim ya da kimlerin olduğu, davranışın gerçekleştiği mekan, hangi gün, hangi saat dilimi içinde meydana geldiği gibi cevap bulması gereken sorular ışığında tanımlama yapma imkanı bulunur. (II) Davranış; ilk etapta nasıl bir davranış sergilediği, bireylerin ya da çocukların hangi eylemleri nasıl gerçekleştirdiği veya ne söylediği, gerçekleştirmiş olduğu davranışın sıklığı, davranışın şiddeti, olmaması gereken davranış şekillerinin ne kadar süre devam ettiği gibi soru kalıpları kullanılır. (III) Davranışsal Sonuç; olmaması gereken davranışların sonrasında kişiler ya da çocuklarda beklenen istek ve taleplerde farklılıkların olup olmadığı, olmaması gereken davranışların sonucunda dikkat seviyesindeki değişiklikler, acil hedef ve taleplere ilişkin kişilerin ve çocukların erişmesi incelenmelidir (Selçuk, 2001, s.103).

Beklenmeyen olumsuz davranışların sonlandırılması için kullanılabilecek yöntemlerden biride çocuğa sıkıcı zaman geçirtmektir. Bu yöntemle birlikte mola zamanı kullanılmalıdır. Mola pekiştireçlerden yoksun harcanan zaman olarak tanımlanmaktadır. DEHB olan çocuklara dürtü kontrolünü sağlaması için arzu edilen zamanı sağlar. Mola yöntemi kullanılmaya başlanmadan evvel çocuğa molanın ne olduğu hakkında net bilgi verilmedir. Mola için yer tespiti yapılmalıdır ve mola süresini belirlemek için saat kullanılabilir. Mola sonrasında çocukla olumsuz davranışları hakkında diyalog kurulur ve yeniden başlayabiliriz telkiniyle temiz bir sayfa açılır. Mola yöntemi doğru kullanıldığı sürece etkisini

gösteren ideal bir davranış değiştirme uygulamasıdır (Özdoğan ve diğer., ss.103-110).

2.3. İki Kere Farklılık

Bu bölümde; iki kere farklılık kavramı, iki kere farklı öğrencilerin özellikleri, üstün zekâlı ve DEHB olan bireyler hakkındaki bilgiler alanyazından desteklenerek açıklanmaktadır.

2.3.1. İki kere farklılık kavramı. İki kere farklılık olarak adlandırılan durum, hem üstün zekâlı ve yetenekli hem de bir alanda sorun yaşayan bireyler için kullanılmaktadır. İki kere farklılık gösteren bireyler bir ya da birkaç alanda çok iyi performans sergilerken bir ya da birkaç alanda yetersizlik göstermektedirler. Üstün zekâlı ve yetenekli tanısı almış bir çocuğun aynı zamanda dikkat eksikliği, öğrenme güçlüğü, görme-işitme gibi alanlarda yetersizliğinin bulunması bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Ogurlu ve Kaya iki kere farklı terimini şu şekilde açıklamaktadır:

İki kere farklı terimi “özel zihinsel işleme [ör. Öğrenme, iletişim ve/veya davranış güçlükleri gibi] sorunları olan fakat aynı zamanda son derece yüksek genel zihinsel potansiyelli olan” çocukları tanımlamak için kullanılmaktadır (Gallagher, 1988:110). Daha geniş anlamda, bu çocuklar ayrıca fiziksel veya duyuşsal engellere veya Engelli Bireyler Yasasıyla (Individuals with Disabilities Act) belirlenen birçok koşulun birleşimine sahip olabilmektedirler (IDEA; 1990). Örneğin, beyin felci, ortopedik bozukluklar, sağırılık ya da işitme bozuklukları, körlük, görme bozuklukları ya da düşük görüş ve çeşitli öğrenme güçlüklerinden etkilenen çocuklar ayrıca üstün yetenekli olabilmektedirler (Cline & Schwartz, 1999; Johnsen & Corn, 1989). (Ogurlu ve Kaya, 2014, s. 26)

Ogurlu ve Kaya'nın da belirttiği gibi iki kere farklı bireylerin sahip oldukları yeteneklerinin yanında bir yetersizliği bulunmaktadır. Çoğu kez yetersizlik durumu ön plana çıkmakta ve yetersizlikleri yeteneklerini gölgelemektedir. Yapılan araştırmalarda iki kere farklı öğrencilerin en fazla öğrenme güçlüğü problemi yaşadıkları tespit edilmiştir. Son zamanlarda ise dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunun eşlik etme

durumu artmaktadır. Sonuç olarak iki kere farklı bireyler birbirlerinden tamamen farklı özelliklere sahip olduğu için kesin ve kapsamlı bir tanım yapmak mümkün olmamaktadır.

2.3.2. İki kere farklı öğrencilerin özellikleri. İki kere farklı bireylerin yetersizlik gösterdiği durumlar değişebilmektedir. Bu bireylerde gözlenen ortak özellikleri ise yeteneklerinin yanında bir yetersizlik durumunun bulunmasıdır. Buna bağlı olarak her iki kere farklı bireyin farklı özelliklere sahip olduğu söylenebilmektedir (Leana Taşçılar, 2015,ss.190). Bu nedenle her birey göstermiş olduğu özelliklere göre değerlendirilmelidir. Nielsen (1993), bilişsel, akademik, bireylerarası ve içedönük alanlara göre iki kere farklı öğrencilerin özelliklerini sınıflandırmıştır. Tablo 1’de bu özellikler özetlenmiştir:

Tablo 1. İki kere farklı öğrencilerin özellikleri

İki Kere Farklı Öğrencilerin Özellikleri	
<i>Bilişsel Özellikleri</i>	<i>Akademik Özellikleri</i>
<ul style="list-style-type: none">• Standardize edilmiş test puanları arasında uçurum• Kuvvetli sözel ve iletişim becerileri• Kuvvetli muhakeme yeteneği• Sözel işleme ve sözel yönergeleri anlamada sorunlar• Akıcılık ve otomatikleşme ile ilgili sorunlar, yavaş işleme hızı• Planlama, önem sırasına koyma, organize etme gibi yürütücü işlev zorlukları• Yüksek enerji düzeyi• Kısa süreli hafıza ile ilgili sorunlar, dikkatin kolay dağılması• Duyusal entegrasyon sorunları	<ul style="list-style-type: none">• İstikrarsız akademik beceriler• Üst düzey fikirler• Geniş ilgi alanları• İleri düzey kelime hazinesi• İçgörü• Belirli bir alanda yetenek• Etkinlik ve ödev yapmayı sevmeme• Kavramları ifade etmede zorluklar• Dağınık çalışma• Kâğıt kalem etkinliklerinden hoşlanmama• Okul ödevlerini yapmaktan kaçınma, okula sıklıkla ödev yapmadan gitme• Düşük motivasyon
<i>Bireylerarası Özellikler</i>	<i>İçe Dönük Özellikleri</i>
<ul style="list-style-type: none">• Zayıf sosyal ilişkiler, yakın arkadaş edinmede zorluk• Okul aktivitelerine katılmama ve sınıf arkadaşlarından kopuk olma• Arkadaş zorbalığına maruz kalma• Sosyal ipuçlarını algılayamama• Kendini savunmada zorlanma• Sınıfın palyaçosu durumuna düşme	<ul style="list-style-type: none">• Eleştiriye karşı aşırı duyarlı olma• Hata yapmaktan korkma, mükemmeliyetçilik• Sorunları yadsıma ve sürekli başkalarını suçlama• Dürtüsel davranışlar• Düşük benlik algısı• Kendisini aşırı eleştirme• Yüksek kaygı ve depresif ruh hali• Kolay pes etme

Kaynak: Şahin, F. (Ed.). (2015). *Üstün zekâlı ve üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi: İki Kere Farklı Öğrenciler bölümü, s. 191'den aynen alınmıştır.

Bu özellikler iki kere farklılık gösteren çocukların genel özellikleridir. Bu özel duruma sahip her çocuğun farklı özellikler gösterebileceği unutulmamalıdır. İki kere farklı öğrencilerin yaşadığı problem alanlarının belirlenmesi ve bireye uygun eğitim programlarının planlanması gerekmektedir. Ancak sadece problem alanlarına odaklanmaktan kaçınmalı yeteneklerinin geliştirilmesi üzerinde de özenle durulmalıdır.

2.3.3. Üstün, çok üstün zekâlı bireyler ve DEHB. Yüksek IQ puanına sahip bireylerin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna bağlı bir tanı almadığını belirten uzmanlar mevcuttur. Bu görüşe karşılık yüksek IQ puanına sahip olan dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu belirtileri gösteren birçok çocuk da bulunmaktadır. IQ puanı 120'nin üzerinde olan DEHB tanısı konmuş çocukların birinci derece akrabalarında DEHB tanısı daha fazla tespit edilmiştir. Bu grubun bilişsel özellikleri, psikiyatrik bozuklukları ve davranış özellikleri, normal zekâ düzeyine sahip ve DEHB tanısı konmuş olan çocuklar ile benzerlik gösterdiği bilinmektedir. Erişkin bireylerde yüksek IQ'ya sahip ve DEHB belirtileri gözlemlenmiş kişilerin yaşam standartları, aile-akraba ve iş hayatındaki işlevsellikleri ortalamadan daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Sürücü, 2015, ss. 99-100). Yüksek IQ puanına sahip ve DEHB belirtileri gösteren bireylerin bu durumuna eşlik eden psikiyatrik bozukluklar, işlevsellikte bozulmalar ve ailesel geçişleri normal IQ puanına sahip ve DEHB belirtileri gösteren bireylerle paralellik göstermektedir. Araştırmacılar bu sonuçlara göre; DEHB'nin üstün yetenekli kişiler ve normal zekâ puanına sahip bireyler için de araştırılması gereken bir tanı olduğunu ileri sürmektedirler (Sürücü, 2015, s.100).

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite belirtileri olan üstün zekâlı çocuklar öğrenim hayatlarının başlarında konulara dikkatlerini veremeseler dahi ihtiyaç duydukları bilgiyi öğrenebilmektedirler. Ev ödevlerini yapmasalar, evde ders çalışmasalar bile, sadece okulda sınıf içi eğitimi ile derslerinde başarı gösterebilirler. Bu ve benzeri nedenlerden ötürü erken yaşlarda

DEHB bakımından gözlemlenemeyebilirler. Erken yaşlarda akademik konular haricinde tespit edilen en sık problemlerden birisi akran ilişkilerinde sorunların yaşanması, öfke patlaması, kontrolsüzlük, düzeni bozan davranış biçimleri, karşı gelme, inatlaşmaktır. Ancak ilerleyen yıllarda, lise öğrenimi süresince derslerinde zorluk yaşamaya başlamaktadırlar. Öğrenim hayatları boyunca benzeri zekâ düzeyine sahip olan akranlarının gerisinde kalarak başarısızlık sergileyebilmektedirler. (Sürücü, 2015, s. 100). Bu durum ise yetersizliğin erken teşhisini zorlaştırmaktadır.

2.4.DEHB / Üstün Yetenek ve Eğitim

Bu bölümde, üstün zekâlı ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuna sahip öğrencilere verilen eğitimin kalitesini arttırmak için kullanılan yöntemler hakkında açıklamalar ve öğretmenlere öneriler yer almaktadır.

2.4.1. DEHB olan öğrencilerin anne babalarının okulla ilişkisi. Ebeveynler, çocuklarının öğrenim süresi boyunca öğretmenleri ile iyi bir iletişim halinde olmalıdır. Çocuğun iyi ve başarılı olduğu alanların geliştirilmesi, zorlandığı ve başarısız olduğu alanların desteklenmesi için öğretmenleriyle belirli dönemlerde fikir alışverişinde bulunmalıdır. Bu karşılıklı iletişim neticesinde ortak paydada buluşup hareket etmek gereklidir. Ebeveyn ve öğretmen arasındaki ilişki, düzeyli, yapıcı, saygı, sevgi ve işbirliğine dayalı olmalıdır. Ebeveynler ve öğretmen arasında problemlerin var olması, çocukların öğrenmeye ve öğretmene karşı tavır takınmasına neden olabilir. Ayrıca öğretmen, aile ile sorun yaşamaması halinde öğrencisine karşı samimi davranamayıp, mesafeli kalabilmektedir. Bu durum öğretmen öğrenci iletişiminde olumsuz yönde etkilemektedir (Gümüş, 2015 s. 42). Normal öğrencilerde bile durum bu kadar önemliken DEHB olan öğrencilerde ebeveynlerinin okulla ilişkilerinin pozitif yönde olması çok daha önemlidir. Bu öğrencilerin yaşadıkları adaptasyon problemleri ve sosyal alandaki yetersizlikleri ebeveyn ve öğretmen iş birliği ile çok daha iyi düzeye taşınabilmektedir.

2.4.2. DEHB olan öğrenci ve öğretmen ilişkisi. DEHB olan çocukların çevresindeki uyarıcıları görmezden gelebilmesi oldukça zordur. Sınıf içerisinde uyarıcıların düzenlenmesi, özellikle temel eğitim düzeyinde dikkat toplama sorunu yaşayan öğrenciler için özel önem taşımaktadır. Bunun nedeni ise çocukların dikkatlerini, amaçlı çalışmalara yoğunlaştırmaları gerekliliğidir. DEHB olan çocuklar, sınıf içinde akademik, sosyal, duygusal vb. birçok sorunla da ön plana çıkabilmektedir. Öğrencilerin, sorun yaratan davranışları hangi durumlarda sergilediklerinin tespit edilmesi ve öğretmenlerinin bilgilendirilmesi çok önemlidir (Kaymak Özmen, 2010, s. 5).

DEHB’li öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin öğretmenleri tarafından güçlendirilmesi, küçük ilerlemelerinin dikkate alınması ve pekiştirilmesi önemli olan bir diğer konudur. Bu öğrenciler sadece sonuca göre değil, herhangi bir konuda çaba göstermeye başladığı an ödüllendirilmelidirler. Bu ödüller çocuğun ilgilerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Ödüllerini kullanırken ölçülü davranmak ve istenen davranışın pekiştirildiğinden emin olmak gerekmektedir. Özellikle sözel övgü ifadelerini kullanırken öğrencinin üzerinde baskı yaratabilecek ifadelerden kaçınılmalıdır. Bu noktada daha çok öğrencinin özgüvenini yükseltecek ifadeler kullanılmalıdır. (Kaymak Özmen, 2010, s. 6). Sözel pekiştirici haricinde etkili başka pekiştirme yöntemleri de bulunmaktadır. Örneğin, öğrencinin basamaklandırılmış bir beceriyi gerçekleştirmesini istiyorsak simgesel ödül yöntemi etkili olabilmektedir.

DEHB tanısı konmuş öğrencilerin sorunlu davranışları ile başa çıkmak için öğretmenlerin öğrencilere karşı davranışları da önemlidir. Sınıf içerisinde sorunlu davranışlar sergileyen, hareket etmeden duramayan, sınıf içerisindeki arkadaşlarının dikkatlerini sürekli dağıtan bir öğrencinin davranışlarını öğretmenleri farklı şekilde yorumlayabilmektedirler. Öğretmen, böyle bir durum karşısında dersinin yeterince ilgi çekici olmadığını, kendisinden kaynaklı ders ortamının sıkıcı olduğunu düşünüp öfkelenebilir, öğrencinin bu durumda verileni alamama, dersten faydalanamama düşüncesine kapılarak öğretmekten vazgeçebilir ya da öğrencinin dikkat toplama sorunu yaşadığını düşünerek

bu sebeple dinleyemediğini düşünebilir. Aileler ile işbirliği öğretmenin mutlaka dikkate alıp değerlendirmesi gereken bir durumdur. Nedeni ise ailelerde evde büyük bir olasılıkla benzer sorunları yaşamaktadırlar (Kaymak Özmen, 2010, ss. 6-7). Aile ile kurulan işbirliği sonucunda öğrencinin pozitif yönde ilerleme sağlayacağı mutlak bir gerçektir.

2.4.3. Öğretmenlerin mesleki gelişimi. DEHB'nin her on öğrenciden birinde rastlanma olasılığı yüksektir. Bir öğretmenin DEHB hakkında doğru, etkili uygulama yöntemlerine hâkim ve yeterli bilgi birikime sahip olması gerekmektedir. DEHB hakkında yeterli düzeyde bilgi ve birikime sahip olan bir öğretmen DEHB'si olan çocukları erken dönemde teşhis edebilir. Bu erken teşhis sonucunda tedaviye yönlendirebilme ve bu çocukların yaşadıkları davranış bozuklukları ve ders yapabilme sorunlarının azalmasına büyük katkı sağlayabilirler. DEHB tanısı çocukların davranış bozuklukları ve dikkatini toplama problemleri zekâ düzeyinin çok fazla ya da yetersiz olması, şımarıklık veya tembel davranışlar sergilemesi gibi durumlara bağlı olmayıp, beyinlerindeki nöro-gelişimsel bozukluk nedeniyle davranışlar ve dikkati sağlayan merkezin istenilen düzeyde çalışmamasından kaynaklanmaktadır. DEHB tedavi yöntemleri bu merkezlerin istenilen düzeyde çalışmasına yardımcı ilaçlar ve bu çocuklara yönelik özenle belirlenen uygun yaklaşım yöntemleri kullanılarak davranış ve dikkat sorunlarının minimize edilmesi hususunda çalışılmaktadır (Gümüş, 2015 s. 55).

Öğretmen ve öğrenciler arasında kurulan kalite düzeyi yüksek iyi bir iletişimin öğrenme üzerindeki etkisi, çarpan etki düzeyindedir. DEHB tanısı konmuş çocukların iyi bir iletişim halinde olmalarının sonucu değerlendirildiğinde, derslerinde daha çok başarı sağlamaları, daha az sorun çıkarmaları olağandır. Eğitimci hiçbir öğrencisinden vazgeçmeden, yeteneklerinin, ihtiyaçlarının farklı olabileceği öngörüsüyle hareket ederek, DEHB'si olan öğrencilerine destek olmalı ya da yol gösterici bir rehber olmalıdır. Fiziksel engeli olan bir öğrenciye yardımcı olmanın bir gereklilik olduğu gibi dikkat ve davranışlarını kontrol altında tutma engeli olan bir öğrenciye sabır, anlayış ve ilgi gösterilmesi elzemdir. Öğrencinin yetenekleri, başarılı olduğu konular tespit edilerek, yetenek ve başarılı

olduğu alanların geliştirilmesi desteklenmelidir. Öğrenciyle ilgili problemlerin var olması durumunda dahi, öğrencinin iyi davranışları, başarıları hakkında olumlu yorumların yapılması uygun bir davranıştır. Uyarı yapma yöntemi olumsuz davranışların minimize edilmesinde etki gösterebilirken uygun davranışlar sadece pekiştirme yöntemiyle sağlanabilir. Bu sav olumlu davranışların takdir edilmesi ile istenilen uygun davranışların elde edilmesini sağlayabilir. DEHB nedeniyle ev ödevi almayı, yapmayı unutan, ders araç ve gereçlerini kaybeden veya okulda unutan, ders sırasında olumsuz davranışlar sergileyen bir öğrencinin ailesi ile birlikte problemlerin giderilmesi konusunda aileyle koordineli hareket edilmelidir. Sorunların nedenleri, çözüm odaklı uygulamaların tespiti ve sorunların nasıl aşılabilmesi ile ilgili rehberlik servisinden danışmanlık desteği alınmalıdır. Sorunların çözüme ulaşmaması durumunda ise çocuk psikiyatrisi desteği alınması en uygun olanıdır (Gümüş, 2015 s. 56).

2.4.4. Sınıf içi iletişim yaklaşımları. Öğrenim görmekte olan çocuklar “şimdi” yönelimi göstermektedir. Belirli bir süre zarfından sonra konuları gündeme almanın etkili bir uygulama olmadığı ve öğrenciye haksızlık yapıldığı düşüncesi günümüzde kabul görmüştür. Konuları imkânın el verdiği sürece hemen sonra tartışmak en etkili yöntemdir. Bazı durumlarda ise öğrenci ile birebir iletişim kurana kadar ve öğrencinin duyguları üzerinde daha etkili bir düzeyde kontrol sahibi olana dek, beklemek gerekmektedir. Bir diğer yaklaşım ise, doğrudan öğrencilerle konuşmaktır. Öğrencilere karşı doğrudan değerlendirmeler yapmak, yetişkin bir birey olarak öğretmenlerinden geri bildirim almalarını ve aynı zamanda onlara saygı gösterildiğini hissetmelerini sağlayacaktır. Tabii öğrencilerle konuşurken uygun bir dil ve kibar bir tavır sergilemek gerekmektedir. Olumlu iletişim kurabilmek için “teşekkür”, “lütfen”, “kusura bakma” ve benzeri basit kibarlık ifadeleri kullanmak oldukça etkilidir. Hatta bu tavır, çözüm odaklılığı göstermektedir. Öğretmenler öğrencileri için rol model işlevi gördüklerinden dolayı öğrencilerle iletişim ve etkileşimlerinde kibar davranmaya ve kibar bir üslup kullanmaya dikkat etmelidirler. Aynı zamanda konuşma esnasında öğrencilerle göz

teması kurulmalı ve sözel olmayan mesajların farkında olunmalıdır. Çocuklar genelde yetişkin bireylerin sözlü ifadelerine değil, daha çok ne şekilde davrandıklarına karşı tepki verirler. Çocukların genel özellikleri arasında yetişkinlere bağımlılığı vardır. Bu bağımlılık yüzünden sözel olmayan mesajları okumaya daha fazla eğilim göstermektedirler. Bu olumsuz durum dikkate alınıp, sözel mesajların uyum içerisinde sunulmasına özen gösterilmelidir. Örneğin, bir öğrenci ile omuzlarından aşağı bakarak konuşuyorsanız öğrenci kendisi hakkında olumlu düşündüğünüze ve saygıyla ilgilendiğinize inanmayacaktır. Benzer şekilde sınıf içerisinde bağırarak kızgın olmadığınızı söylediğinizde öğrenciler söylediklerinizden çok ses tonunuzu dikkate alacaklardır.

DEHB olan öğrenciler çoğunlukla sosyal biliş becerilerinde de problemlidirler. Daha yalın bir ifadeyle karşısındaki insanların bakış açılarını kavrama ve takdir etme konusunda akranlarına nazaran yeterli değildirler. Ben mesajı diğer kişilerin görüş açılarını kavramayı öğrenmede etkili bir uygulamadır. Örneğin, bir öğrenciye “problem çıkartıyorsun” , “yine geç kaldın” gibi cümleler kullanırsak kendini saldırılmış ve suçlu hissedecektir. Bunun yerine eğer “o davranış benim dikkatimi dağıtıyor ve ben ders anlatırken sen konuştuğunda kendimi rahatsız hissediyorum” denildiğinde öğrenci problem davranışını değiştirmeye daha istekli olacaktır. Bunun yanında soru sormadan çok değerlendirmeler yapmak iletişim açısından faydalı olacaktır. Çocukların yaramazlık yapmaları durumunda, çoğunlukla çocuklara çok fazla soru sorulur. Bu durum çocuğa kendini savunması gerektiğini hissettirebilir. Bu nedenle öğretmenler soruları değerlendirme ve farklılaştırma gerekliliğinin farkında olmalıdırlar. Derse geç kalan bir öğrenciye “geç kaldığın için seni çok merak ettim” ifadesi kullanılmalıdır. Bunun dışında “geç kaldın neredeydin” ifadesi uygun değildir (Özkaynak, 2014 s. 100).

2.4.5. Öğretmen eğitimi, sınıf içi yöntemler. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş öğrencilerin öğrenim gördükleri okulda yönlendirilmeleri oldukça önemlidir. Gerekli bilgi ve birikime sahip öğretmen tarafından uygun yönlendirme neticesinde verilen ilacın ve uygulamaya koyulan tedavinin etkinliği artmaktadır. Bu uygulamanın tam

tersi durumlarda okulda öğretmen tarafından uygun bir yönlendirme olmaması halinde tedavinin etkinliği azalır. Tanı koyma aşamasında öğretmenler tarafından yapılan gözlemler, çok önemli olup öğrencinin öğrenim hayatı boyunca işlevselliği, derse katılım düzeyi, dikkatini sürdürülebilir kılması gibi birçok alanda bilgi akışının sağlanması gerekebilir (Abalı, 2009 s.159).

Öğretmenin dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ile ilgili genel hatlarıyla bilmesi gerekenler şu şekildedir; çocuklarda sıklıkla görülen dikkat problemleri, hareketlilik ya da davranış problemlerinin tamamının nedeni dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu belirtileri değildir. DEHB görülme sıklığı bir okulda öğrenim görmekte olan öğrenci sayısının toplamının yüzde 3 oranındadır. DEHB olan bir çocuğun yaratmış olduğu problemler ebeveynleri tarafından yeterli disiplin verilmemesiyle alakalı değildir. DEHB çocuğun doğumundan itibaren var olan, beyinde dikkat ve davranış kontrolü sağlayan merkezlerin yeterli düzeyde çalışmamasından kaynaklanan, kalıtsal bir sorundur (Sürücü, 2015, ss.325-326).

Unutmamak gerekir ki dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş olan öğrencilerin her biri bir diğerinden farklı davranış şekilleri gösterebilir. DEHB'yi tamamıyla olumsuz bir durum gibi algılamak doğru değildir, aksine pek çok olumlu yönü de bulunmaktadır. Ülkemizde öğretmenlerimizin öğrencilerine yaklaşımı ve öğretme şekilleri akademik başarı için en önemli faktörler arasında yer almaktadır.

DEHB'e sahip öğrencinin akademik başarısının artması için sınıf ortamının öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi ve sınıf içi kuralların belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü bu öğrenciler sınıf ortamına ve derslere adaptasyon konusunda sorun yaşamaktadırlar. Yaşadıkları bu güçlükler nedeniyle yapılandırılmış bir sınıf ortamına ihtiyaç duyarlar. Öğrencinin pencereden uzak ve öğretmene yakın olacak şekilde, diğer öğrencileri rahatsız etmeden hareket edebileceği bir yerde oturtulması, öğrencinin dikkatini dağıtabilecek materyallerin kapatılması veya sınıfın arka tarafına alınması, tahtada gereksiz olan bilgilerin silinmesi, öğrencinin model alabileceği birisinin yanında oturması gibi yöntemler

ders çalışma isteğini ve sınıf kurallarına uyumunu arttırabilir (Gümüş, 2015, ss. 57-58).

Sınıfta yapılabilecek fiziksel ortam değişikliklerinin yanında öğretmenin sınıf içi kurallarını oluşturması gerekmektedir. Bu kurallar DEHB'e sahip öğrencinin anlayabileceği şekilde basit ve kısa cümlelerle ifade edilmeli ve az sayıda olmalıdır. Öğrencide kafa karışıklığına sebep olmamak için yapmaması gereken davranışlar yerine yapılması gereken davranışlar şeklinde yazılması uygun olacaktır. Aynı zamanda bu kuralların çocuklarla birlikte hazırlanması ve kolayca görebilecekleri yerlere asılması kurallara uyumu arttıracaktır. Öğretmen kurallara uyan öğrencileri övmeli, uymayan öğrencilerin ise gözüne bakmak, yakınına gitmek, koluna dokunmak gibi uyarılarda bulunmalıdır. Bağırma, küçümseme gibi ifadeler içermeden sadece ne yapması gerektiğini söyleyerek çocuk yönlendirilmeli ve kurallara uyum sağlanmalıdır. Kurallar hakkında bir defter ya da çizelge oluşturularak aileye bilgi verilebilir ve ailelerin çocukları ödüllendirmeleri sağlanabilir. Tüm bunlara rağmen DEHB olan çocuklar derste arkadaşlarının ve öğretmenin ilgisini çekmek için uygunsuz davranışlarda bulunabilirler. Her çocuğun ihtiyacı olan ilgi çocuğun yaptığı olumlu şeyler fark edilerek verildiğinde, çocuk uygun olmayan davranışlarını azaltacaktır. Öğretmenlerin bu konuda gerekli sabır ve gayreti göstermeleri gerekmektedir.

2.4.6. Öğretmenler için DEHB konusunda önemli bilgiler ve öneriler. Günümüzde çocukların zamanlarının büyük bir kısmı okulda geçmektedir. Örneğin, ilköğretim çağındaki 6-14 yaş grubundaki çocuklar günlerinin en az 6 saatini, haftanın 5 gününü ve yılın ortalama 40 haftasını okulda öğrenim görerek geçirmektedirler. Bu demek oluyor ki, çocukların özellikle bilişsel ve akademik gelişimlerinde okul ve öğretmenin görevi çok büyüktür. Öğretmenlerin çocukların gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi, yetenekleri geliştirici ve problemlere çözüm sunan kişiler olmaları çocukların geleceği için büyük önem taşımaktadır. Bu durum özellikle özel eğitim öğrencilerini daha çok etkilemektedir. Örneğin, okul hayatları boyunca dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş olan

çocuklar, aşırı hareketli olmaları, dikkatsiz davranışları ve sınıf ortamındaki düzensizliklerinden ötürü öğretmenlerinin beklentilerini gerçekleştirememeleri gerekçesiyle problemler yaşayabilmektedirler (Göl ve Bayık, 2013 s. 207). Sınıf içi problemlerli davranışların yanında diğer öğrencilerden daha düşük akademik başarı da göstermektedirler. Ayrıca bu öğrencilerin sınıf tekrarı, suç işleme oranı, madde kullanımı, sosyal ve duygusal uyum problemleri ve okuldan atılma gibi sorunlar yaşamaları daha yüksek bir ihtimaldir (Brand, Dunn ve Greb, 2002). Bu sebeplerle DEHB sadece bireysel bir problem değil aynı zamanda ülkelerin sağlık ve okul politikalarını da etkileyen bir bozukluktur. (Göl ve Bayık, 2013, s.207). Ancak öğretmenlerin bilinçlendirilmesi ile DEHB olan çocuklar erken teşhis edilebilmektedir. DEHB belirtilerinin erken yaşlarda teşhisi DEHB'si nedeniyle ortaya çıkan problemlerin engellenmesi, tedavisinde ve davranış geliştirme yöntemi uygulanarak çözüme kavuşturulması ile sınıf ortamındaki yönetsel düzenlemelerin ve hizmet içi eğitim programlarının gerçekleştirilmesi büyük öneme sahiptir (Göl ve Bayık, 2013 s. 208). Öğretmenlerin DEHB olan çocuklar hakkında tüm bu bilgileri göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin bilinçli olmasının öğrencileri topluma kazandıracak en büyük etken olduğu unutulmamalıdır.

DEHB tanısı konmuş çocukların akranları arasından ayırt edilerek fark edilmeleri ve tanılanmalarında aileleri, öğretmenleri ya da okul sağlığı hemşireleri önemli düzeyde etkilidir. Ailelerin çocuklarının DEHB'in hangi alanlarda ya da aralıklarla gözlemediği belirtileri alanında uzman çocuk psikiyatrisi ile paylaşması önemli bir gerekliliktir. Keza bu tespitlerin çoğunun DEHB tanısı için yeterli olmadığı bilinmektedir. Öğretmenlerin ebeveynler ile birlikte öğrencilerin sınıf içi davranışlarını, duygularını, akranları ile iletişimlerini uzun bir zaman zarfında gözleme imkânı olan erişkin kişilerdir. Bu ve benzeri gerekçeler, öğrenim döneminde öğretmenlerin kendi tespitleri ebeveynlerin tespitleri ile birleştirilerek değerlendirmeye alınması olguların erken dönemde teşhisi, istenilen ya da arzu edilen bir yaklaşım olarak faydalı olabilir. Öğretmenler dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanılı öğrencilerin

tespitinde önem arz eden verilere sahip olabilirler. Ebeveynler kendi çocuklarının birçok davranışını normal görerek, objektif değerlendirme yapamamaktadırlar. Araştırmalar, DEHB tanısı konulmasında öğretmenlerin görüşleri, tespitleri ve düşüncelerinin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenler ebeveynlere oranla objektif olabilecekleri gibi aynı yaşta olan öğrencilerle karşılaştırma yapabilme olanaklarına sahiptirler. Bu nedenle öğretmenlerin DEHB hakkında temel bilgi ve birikime sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenler tanı koymak ya da tedavi etmek gibi role sahip değildirler. Ancak doğru tanının konması için gözlem ve değerlendirmelerini paylaşmaları durumunda DEHB tanısının konmasında destek olabilirler. Bu şekilde öğretmenler tarafından sağlanan destek, öğrencilerin yaşama, hayata hazırlanmasında son derece önemlidir (Göl ve Bayık, 2013 s. 208).

Öğretmenlere Öneriler:

DEHB olan öğrencilerle çalışan öğretmenler öncelikle öğrencinin ebeveynlerinden destek talep etmeli ve onlarla işbirliği içinde hareket etmelidirler. Yalnızca öğrenci ile sorun yaşandığı zaman değil sık sık ebeveynler ile görüşülmesi gerekmektedir. Böylece sorunların ortaya çıkmadan önce giderilebilmesi mümkün olabilir. Ortaya çıkan sorunları ise danışabilmek için ebeveynler haricinde profesyoneller (psikolog, özel eğitim uzmanı vb.) ile iletişim halinde olmak faydalı olabilmektedir.

Öğrencinin yaşadığı sorunları en aza indirmek için sınıf içi düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Öğrencinin en ön sırada oturması, öğrenci ile göz teması kurulması gibi düzenlemeler ile öğrencinin dikkatini toplaması sağlanabilir. DEHB olan öğrenciler dağınıklığın aksine düzenli ortamlara ihtiyaç duymaktadırlar. İç dünyalarını kendi başlarına düzenleyemedikleri için dış dünyalarının başkaları tarafından düzenlenmesine ihtiyaç duymaktadırlar. Sürekli unutkanlık gösteren ve ne yapacaklarını bilmeyen DEHB olan öğrencilerin yönlendirilmesi, sınırlandırılması ve düzenin belirlenmesi ile ilgili öğretmenleri tarafından hazırlanmış kurallardan faydalanabilirler. Öğretmenler tarafından belirlenen kurallar DEHB tanısı olan çocukların rahatlıkla görebileceği,

ihtiyaç duyduğunda bakabileceği yerlerde olmalıdır. Kendilerinden istenenleri sürekli gören, inceleyen öğrenciler çevrelerindeki kişilere daha fazla güven duyabilmektedir. Yapılması gerekenlerin periyodik olarak sürekli yazılı ve sözlü tekrarlanması gerekmektedir. Bu gibi düzenlemeler öğrencilerin özgüvenini arttırmakta ve unutkanlığı azaltmakta yardımcı olmaktadır.

DEHB olan öğrencilerin sınıf ortamında dikkatini, aşırıya kaçmamakla birlikte neşeli ve şakacı tavırlarla toplayabilmek mümkündür. Aynı zamanda yönergeleri mümkün olduğunca sadeleştirmek gerekmektedir çünkü basit cümleleri kavramaları daha kolay olmaktadır. Öğrenciye zaman zaman basit, öğrenci başarılı oldukça dozajı artırarak kalıcı sorumluluklar yüklemek derse katılımı arttırabilmektedir. Ders katılımı arttırmanın bir diğer yolu da puanlama ve ödüllendirme sistemidir. Öğrenci ödüle ulaşabilmek amacıyla dikkatini daha fazla yoğunlaştıracaktır. Öğrencinin ilgilerine ve öğrenme biçimine göre yöntemler belirlenebilir. Uygulanan yöntemin etkisi kontrol edilerek başarı durumu gözlemlenmeli, başarısız olduğu çalışma yöntemleri değiştirilmelidir.

DEHB olan öğrenciler için sadece okul ortamında değil okul sonrası yapması gereken sorumlulukları için de bazı düzenlemeler gerekebilmektedir. Bu düzenlemelere okul sonrası yapması gereken görevleri not etmekle başlanabilir. Bunun için ödevlerin yazılı olduğu bir defter temin edilmesi ev – okul arasında bir bağlantı sağlamak açısından faydalı olacaktır. Bu sayede evde de okula ait sorumluluğunun olduğunun hatırlanması sağlanabilir. Evde yapılan ödevlerin kontrollerini yaparken, ödevin çokluğunun önemine bakmak yerine ödevin kaliteli yapılmasına dikkat etmek daha yararlı olacaktır. Ödevlerin kaliteli yapılmasını sağlamak amacıyla ödevleri parçalara bölerek vermek gerekebilir. Böylece öğrencinin başarı seviyesi yükselir ve özgüvenleri artabilir. Tamamlanan ödevlerin sonucunda öğrendikleri veya öğrenemedikleri hakkında çocuğa sorular sorarak sık sık kontrol altında tutmak, öğrenemediklerini tekrar etmesinde yardımcı olmak gerekmektedir.

Öğrencilerin sadece akademik başarılarını değil aynı zamanda duygusal yönlerini de ele almak gerekmektedir. DEHB olan çocuklar öğrenim döneminde okul içi faaliyetlerin eğlendirici yanlarını bulmak, başarısızlık, beceriksizlik yerine başarılı olmanın yollarını aramaktadırlar. Endişe, korku, sıkıntı, huzursuzluk yerine yapılan her faaliyette veya eğitim metodunda heyecan yaşama arzusu içinde olmaktadır. Ancak DEHB olan çocuklar sürekli başarısızlık yaşayabilmektedirler. Başarılı oldukları anları kaçırmamak için tetikte olmak gerekmektedir. Takdir etmeniz, övmeniz durumunda olumlu tepkiler alabilirsiniz, aksi takdirde içe kapanıklık, konuşmama, güven kaybı gibi kendi iç dünyasına çekilebilirler. Bu nedenle DEHB olan çocukları başarılı oldukları her durumlarda takdir etmek gerekmektedir. DEHB olan öğrencilerin duygusal yönlerinin yanında sosyal yönlerinin gelişmesi için de gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, her ders için bir çalışma arkadaşı edinmesini sağlayarak sosyalleşmesine yardımcı olunabilir. DEHB olan öğrencinin durumu hakkında arkadaşlarının bilgileri olması durumunda, dışlanması engellenebilir ve sağlıklı iletişim kurmaları pekiştirilebilir.

2.5.Sosyal Beceriler

Bu bölümde araştırma konusunda ele alınan sosyal-duygusal problemler ele alınarak öğretmenlere önerilere yer verilmiştir.

2.5.1. Sosyal öğrenme kuramı. Sosyal öğrenme kuramının tarihsel gelişimine bakacak olursak; bireylerin karşılıklı olarak birbirinden fikir alış verişi ile öğrenme olgusuna ilk defa John Dewey değinmektedir. Aynı zamanda Dewey, zihni ve zihnin gelişimini toplumsal bir süreç olarak değerlendirmiştir (Bayrakçı, 2007, s. 200). Dewey, okulu sivil toplumun bir uzantısı olarak görmektedir. Bunun için öğrenciyi bir topluma mensup biri gibi davranmaya ve diğer kişilerle işbirliği içinde ilgilerini yönlendirmeye teşvik etmek gerekmektedir (Field, 2001). Sosyal ortamda öğrenme ile ilgili başka bir kuramcı da Lev Vygotsky'dir. Vygotsky'e göre, bireyin hayat boyu gelişiminin sağlanması, gerçekte sosyal etkileşim ve sosyal öğrenmeye bağlıdır. Vygotsky "potansiyel gelişim alanı" kavramı altında öğrenmenin kişinin ilgisi dâhilindeki sosyal

ortamda ve öğretmenlerin mentörlüğünde gerçekleştiğini savunmaktadır (Bayrakçı, 2007, s.200).

Sosyal öğrenme alanında çalışan bir diğer kuramcı olan Julian Rotter tarafından 1950'lerin ortalarında modern sosyal öğrenme kuramı geliştirilmiştir. 1950'lerin sonrasında Rotter'in sosyal öğrenme kuramına en önemli katkılar Mischel ve Bandura tarafından yapılmıştır. (Hogben ve Byrne, 1998, ss.58-59). Julian Rotter'in sosyal öğrenme teorisindeki ana fikir, kişiliğin, bireyin çevresiyle olan etkileşimini temsil etmesidir. Rotter'e göre, çevreden bağımsız olan bir kişiden söz edilemez. Bireyin tepkileri, çevresel uyaranlara verilen otomatik bir cevap olarak ele alınamaz. Daha ziyade, davranışı anlamak için, hem bireyi (yani, öğrenme ve deneyimler yaşam tarihini) hem de çevreyi (yani, kişinin tanıdığı ve yanıt verdiği uyarıları) dikkate almak gerekmektedir. Rotter kişiliği, durumlara belirli bir şekilde cevap verebilmek için nispeten istikrarlı bir potansiyeller kümesi olarak tanımlar. Rotter kişiliği ve dolayısıyla davranışları her zaman değişebilir olarak görür. Kişinin düşünme şeklini değiştirdiğimizde veya kişinin yanıt verdiği ortamı değiştirdiğimizde; davranışlar da değişiklik göstermektedir. Ancak, kişi ne kadar fazla yaşam deneyimi ve belli bir inanç kümesi geliştirirse, değişimin gerçekleşmesi için gereken çaba ve müdahale o kadar artmaktadır. (Mearns, 2004).

Sosyal öğrenme kuramının temel kavramları; sosyal öğrenme kuramı, içsel ve çevresel olmak üzere üç pekiştireçten oluşmaktadır. Sosyal pekiştireçler, davranışlara etki eden faktörlerdendir. Bireylerin kişisel ihtiyaçlarının aksine psikolojik ihtiyaçları ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla bireyin davranışlarının yanı sıra kişiliğini oluşturan temel pekiştireçlerden birisi de sosyal pekiştireçlerdir. Onay verme, gülme, ilgi gösterme, övgü ve teşvik etme gibi sosyal pekiştireçler bireylerin davranış biçimlerinin şekillenmesi açısından önemlidir (Bayrakçı, 2007, s. 201). Özellikle çocuklukların eğitiminde sosyal pekiştireçler fiziksel şefkat (sarılma, öpme vb.) ve aile ile çocuğun gerçekleştirebileceği aktiviteleri

(birlikte kitap okuma, hayvanat bahçesine gitme vb.) kullanılmalıdır. Bu tür pekiştireçler çocuğun sağlıklı gelişimini açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden sosyal pekiştireçler kesinlikle ihmal edilmemelidir (Bayrakçı, 2007, s.201). Bir diğer önemli pekiştireç türü olan öznel pekiştireçler, sürdürülebilir olumlu davranışların ödüllendirilmesidir. Bir kişinin belirli davranışları sergilemesi durumunda kendisini gerçek ödüllerle (bir saat ders çalışırsam bir çikolata yiyebilirim) ödüllendirmesi veya içsel olarak kendi kendini pozitif konuşarak motive etmesidir (Bayrakçı, 2007, s.201). Davranışların istenilen düzeyde kontrol altında tutulması ve ödüllendirme stratejisi ile bireyin motivasyonunun artmasında çarpan etki yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Bireyin motivasyonunun artmasını sağlayan başka bir pekiştireç türü de dolaylı pekiştireçtir. Dolaylı pekiştireçler, kişide başkalarının davranışlarının ödüllendirildiğini ya da cezalandırıldığını gözlemlemesi sonucunda davranış değişikliği meydana gelmesi durumudur. Bir kişinin, çok çalışarak olimpiyatlarda başarılı olup madalya kazanan başka bir kişiyi gözlemleyip antrenman yapma davranışının artması dolaylı pekiştireçlere örnek olarak verilebilir. Dolaylı pekiştireçler de bir nevi öznel pekiştireç olarak sayılabilir ancak davranış değişikliği için bazı durumlarda yetersiz kalabilmektedir (Bandura, 2004). Bu nedenle kişiye uygun pekiştireç türünün iyi belirlenmesi hem etkili olacak hem de zaman kaybını önleyecektir.

2.5.2. Üstün yetenekli çocukların sosyal ve duygusal özellikleri. Üstün yetenekli çocukların ihtiyaçları diğer çocukların ihtiyaçları büyük ölçüde ile örtüşmektedir (Webb J.T., Kleine, P.A. 1993). Üstün yetenekli çocuklar aileleri tarafından uygulanan sınırlayıcı kurallarla karşılaşabilmekte, yoksulluk, madde bağımlılığı veya alkol kullanımı ile birlikte bazı ihtiyaç ve problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu ve benzeri problemler üstün yetenekli çocuklar ve gençler arasında daha sık görülmektedir. Bu problemlerin yanı sıra bu çocukların çevresel etkileşimlerinden dolayı (örneğin; aile, okul veya kültürel çevre) yetenekli özellikleri ortaya çıkmaktadır (Webb ve James T. 1994, s.2).

Üstün yetenekli çocuklar birden fazla özelliğe sahip olabilirler. Neredeyse çılgınlık boyutlarında aktivitelere katılmayı arzu edebilirler. Bu ve benzeri arzuları ebeveynleri tarafından tuhaf karşılanabilir ve sorun teşkil edebilir. Üstün yetenekli çocukların birden fazla özelliğe sahip olması karakterinin şekillenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeteneklerine dair güçlü yönleri veya zayıf yönleri de olabilir. Yeteneklerine dair güçlü ve zayıf yönleri ilişkilendirilerek farkındalık yaratılabilir.

Üstün yetenekli öğrencilerin özellikleri çeşitli davranış kalıplarına yol açar; eşitsiz gelişme; motor becerileri, özellikle de ince motor, genellikle bilişsel gelişimlerinin gerisinde kalır. Özellikle okul öncesi yetenekli çocuklarda kavramsal yetenekler ileri düzeydedir (Webb & Kleine, P.A. 1993). Bu özellikteki çocuklar ne yapmak istediklerini, inşa ettiklerini veya çizdiklerini zihinlerinde hayal edebilirler; ancak bu özelliklerinden kaynaklı motor beceri hedeflerine ulaşamazlar. Yoğun hayal kırıklığı ve duygusal patlamalar meydana gelebilir. Okul öncesi ve ilköğretim sınıflarında üstün yetenekli çocuklar (özellikle çok yetenekli) çevresindeki insanları organize etmeye veya kontrol etmeye çalışırlar. Tutarlılık arayışı içine girerler; çevresindeki yetişkin insanlara, arkadaşlarına uygulamaya çalıştığı kendine özgü kurallarını vurgularlar. Karmaşık, anlaşılması zor oyunlar icat ederler ve oyun arkadaşlarını organize etmeye çalışarak çoğu zaman akranlarıyla kızızmaya, tartışmaya, uyumsuzluğa yol açarlar. Mükemmeliyetçiliği; kendi performansını görebilme yeteneği ve duygusal yoğunluğu, gerçek dışı beklentilerinin yüksek olmasına yol açar. Yüksek yetenekli çocukların mükemmeliyetçilik özellikleri akademik kariyerlerinde ve daha sonraki yaşamlarında da kendini gösterir (Webb ve James T. 1994, ss.3-4). Üstün yetenekli öğrencilerin bu ve benzeri sosyal davranış özellikleri çoğu zaman sorun oluşturabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin özellikle sosyal alanda gelişimlerinde katkı sağlayacak ortamlar oluşturmak faydalı olacaktır.

2.5.3. Sosyal duygusal uyum. Üstün zekâlı çocukların sosyal duygusal farklılıkları, en fazla tartışma yaratan konulardan biri olarak daima araştırmacıların karşısına çıkmaktadır. Depresyon, stres, intihar, antisosyal eğilimler, davranış bozuklukları, mükemmeliyetçilik, zayıf sosyal ilişkiler ve diğer bazı psikopatolojik özellikler bahsi geçen tartışma yaratan konulardan birkaçıdır. Son yüzyılda zekâ ile psikolojik adaptasyon, dâhilik ile delilik arasında bir bağ olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan araştırma çalışmaları, üstün zekâlı çocukların ve yetişkin bireylerin sosyal duygusal özellikleri hususunda birbirinden farklı çelişki dolu bulgular ortaya koymuştur (Sak, 2012, ss. 354-355).

Araştırma bulgularına dayanarak üstün zekâlı çocukların duygusal gelişimleri ve sosyal uyumları konusunda kesin bir kanıya varmak çok zordur. Kimi araştırmacılara göre, üstün zekâlı çocuklar sosyal ve duygusal problemler yaşamaya eğilimli olarak doğarlar. Zekâ düzeyi arttıkça bu eğilim daha da artar. Çünkü zekâ düzeyi yükseldikçe normal bireylerden farklılaşma da artmaktadır (Sak, 2012, s. 355). Örneğin, üstün zekâlı öğrencilerin sosyal duygusal özellikleri hakkında çalışma yapan araştırmacıların öncülerinden biri olan Hollingworth (1942), üstün zekâlı bireylerin psikolojik adaptasyon sorunlarını açıklamak için “optimum zeka” kuramını ortaya atmıştır. Hollingworth’e göre, bireyler belirli bir zekâ düzeyine kadar zekâdan kaynaklanan sosyal-duygusal sorunlar yaşamamaktadır. Ancak zekâ düzeyi artarak belli bir eşiği geçtiğinde psikolojik problemler ortaya çıkmaktadır. Optimum zekâ kuramına göre, 180 IQ puanının üzerinde zekâ düzeyine sahip kişiler hem eğitim hayatlarında hem de sosyal hayatlarında uyum sorunları yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra üstün zekâlı çocukların sosyal duygusal sorunlar yaşama eğilimine sahip olarak doğduklarını düşünen araştırmalar da bulunmaktadır. Ancak bu tezi çoğu araştırmacı reddederek üstün zekâlı çocukların sosyal ve duygusal alanda diğer çocuklardan daha başarılı olduklarını ileri sürmektedirler (Sak, 2012, s.355). Ancak yine de üstün zekâlı çocukların bazı sosyal-duygusal problemler yaşadıklarını göz ardı

edemeyiz. Bu nedenle bu problemleri daha iyi anlamak ve gerekli tedbirleri almak amacıyla incelemek faydalı olacaktır.

2.5.3.1. Adaptasyon. Zekâ düzeyi, eğitim düzeyi, kişilik türü, boy, kilo ve kültürel yapı gibi birçok özelliklerimizin yanı sıra kendimiz veya başkaları ile ilgili olumlu ya da olumsuz düşüncelerimiz, inançlarımız ve tercihlerimiz, toplum odaklı adaptasyonumuzu etkileyen en önemli özelliklerimiz arasındadır (Sak, 2012, s. 356). Sak'ın açıklamasına baktığımızda üstün zekâlılık durumunun adaptasyonu etkilediği çıkarımını yapabiliriz. Buna göre üstün zekâlı öğrencilerin normal öğrencilere oranla adaptasyon konusunda daha başarılı olduklarını söylemek mümkündür.

2.5.3.2. Yalnızlık. Yalnızlık, kişilik türü özelliğinden kaynaklanabileceği gibi, önemli bir problem olmayabilir. Yalnızlık yaşayan üstün zekâlı öğrencilerin hemen hemen hepsi bu tür kişiliğe sahiptir. Yalnızlık sosyal ve duygusal yaşamdan ötürü doyum sağlayamamaktan da kaynaklanması olağandır. Bu şekilde bir ruh hali içerisindeki üstün zekâlı öğrencilerin sosyal çevresine sırt dönmüş, kendi iç dünyasında yaşarcasına sosyal iletişimden oldukça uzak, ancak toplum içerisinde bir yaşamı tercih edebilirler. Yalnızlık yaşayan kişilerin belirli bir kısmında; kendilerini akranlarına nazaran farklı görme, herhangi bir gruba karşı aidiyetlik hissetmeme, başkaları tarafından sevilmemeye, dikkat çekici bulunmama, kabul edilebilir olmama, hislerini veya duygularını bir başkasıyla paylaşacak kimselerin olmadığına inanma algıları oldukça yüksektir. (Sak, 2012, s. 359). Üstün zekâlı öğrenciler ve normal öğrenciler arasında insanları yalnızlığa iten faktörler bazı araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Örneğin; Kaiser ve Berndt (1981), Çok Skorlu Depresyon Envanterini ve Young Yalnızlık Skalasını kullanarak yaptıkları bir araştırmada, üstün zekâlı çocukların normal çocuklarla hemen hemen aynı düzeyde stres, depresyon, öfke ve yalnızlık gibi semptomları gösterdiklerini belirtmişlerdir. Fakat üstün zekâlı çocukların bir alt grubunun (yaklaşık yüzde 12'si) normal çocuklardan çok daha yüksek seviyede yalnızlık, depresyon ve öfke gibi semptomlar yaşadıklarını saptanmıştır. Yapılan bu araştırmada üstün zekâlı öğrencileri yalnızlığa

iten sebeplerden bazıları stres, çaresizlik, içedönüklük ve düşük benlik algısı olarak saptanmıştır (Sak, 2012, s.360).

Hiç şüphesiz üstün zekâlı öğrenciler diğer akran öğrencilerin yaşamadıkları psikolojik problemleri yaşayan kişiler değildir. Zaman zaman psikososyal ve duygusal problemler hem üstün zekâlı öğrenciler arasında hem de diğer öğrenciler arasında nadiren görülür. Keza zekâ düzeyi, yargılama düzeyi ve yaşama mana vermenin etkilemesiyle dünyaya bakış açımızı ve sosyal ilişkilerimizi de minimum düzeyde de olsa etkileyebilmektedir (Sak, 2012, s. 360).

2.5.3.3. Eş zamanlı olmayan gelişim. Dengesiz ve uyumsuz gelişim, eş zamanlı olmayan gelişimdir. Bir başka deyişle eş zamanlı olmayan gelişim, bireylerin birden farklı özelliklerinin aynı seviyede veya aynı süratte gelişim gösterme durumu olarak tanımlayabiliriz (Sak, 2012, s. 357). Üstün zekâlı kişiler arasında eş zamanlı olmayan gelişim çok sık rastlanan bir durumdur (Silverman, 1997). Örneğin; zekâ yaşı 14 ama takvim yaşı 9 olan bir çocuğun, duygusal gelişimi takvim yaşını takip ediyorsa burada eş zamanlı olmayan bir gelişim söz konusudur. Gelişimin eş zamanlı olmaması durumu öğrencide düşük benlik algısına sebep olabilmektedir. Örneğin, matematik alanında çok başarılı olan bir çocuğun fiziksel gelişiminin yetersizliği nedeniyle beden eğitimi dersinde bazı hareketleri yapamaması benlik algısında olumsuz etki yaratabilir. Bu soruna diğer psikososyal sorunlar da eşlik edebilmektedir (Sak, 2012, ss.357-358).

2.5.3.4 Beklenmedik başarısızlık ve düşük başarı. Üstün zekâlılarda beklenmedik düşük başarı ebeveynlerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin karşılaştığı en şaşırtıcı ve beklenmedik sorunlardan biridir. Ebeveynler ve öğretmenler çocukların yetenekleri, becerileri ve yapabilecekleriyle ilgili çocuktaki farklılık yaratan zekânın işaretini görürler. Beklenmedik düşüklükte başarı gösteren öğrencinin, herhangi bir kişiden çok daha fazla hayal kırıklığı yaşaması olağandır. Bu problem günümüzde daha da artmaktadır (Ogurlu ve Kaya, 2015, s. 270). Seeley,

1993'te yapmış olduğu araştırmasında ÷lkede ÷st÷n zekâ tanısı almış ÷đrencilerin y÷zde 15 ile y÷zde 40'ının beklenmedik başarisızlık g÷sterdiğini belirtmiştir. 2000 yılından Van Tassel-Baska 130 ve ÷st÷ IQ seviyesinde ki ÷st÷n zekâlı çocukların beklenmedik başarisızlık g÷sterme oranını y÷zde 63 olarak bulmuştur. Beklenmedik başarisızlık g÷steren ÷st÷n zekâlı çocuklarda durumsal başarisızlık ve kronik başarisızlık şeklinde iki t÷r başarisızlık tespit edilmiştir (Ogurlu ve Kaya, 2015, s.270).

Durumsal başarisızlar; çok zor bir ev ödevi veyahut okulda zor dersler karşısında belirli olaylar neticesinde d÷şük başarı g÷sterir. Önemli bir olay veya hadise karşısında yardım almak yerine genelde rahat hareket ederek az bir endişeye sebep olurlar. Kronik başarisızlar; başarisızlık sürekli tekrar eder ve öğrenci, yardım almak yerine yardım etmeye çalışanlara karşı özel bir direnç g÷sterirler. Bu ve benzeri başarisızlık g÷steren çocuklarda başarisızlığın nedeninin yapısal olmadığını garanti altına almak için fiziksel sorunlara yönelik uygun tanılama testleri yapılmalıdır (Ogurlu ve Kaya, 2015, s. 270).

Üst÷n zekâlı bir öğrenci kendi sınıfındaki akranlarıyla eşdeğer başarı g÷stermediğinde, bu öğrenci için beklenmedik d÷şük başarı durumu ciddiye alınmalıdır, nispeten ÷st÷n zekâlı çocukların öğrenim hayatlarında çoğunun beklenmedik d÷şük başarı kategorisinde yer almaları olağan dışı değildir. Çünkü ÷st÷n zekâlılar kapasitelerini çok nadiren tam olarak kullanırlar (Ogurlu ve Kaya, 2015, s. 271).

Beklenmedik d÷şük başarı g÷steren ÷st÷n zekâlıların özelliklerini ele aldığımızda; d÷şük benlik algısına sahip oldukları gör÷lmektedir. Kendilerini sürekli olumsuz değerlendirme, özg÷ven eksikliği, ilgi eksikliği gibi sorunlar gözlemlenmektedir. Bu öğrenciler öz-disiplin ve öz-kontrol eksikliği ile birlikte işleri geciktirme, dikkat dağınıklığı, fevri tavırlar ve gerçeklerle yüzleşememek gibi sorunlara sahiptirler. Bu nedenle çoğunlukla sorumsuz ve isyankâr tavırlar sergilemektedirler. Gelecek konusunda isteksizdirler, geleceğe yönelik planları veya kariyer

hedefleri olmadığı gibi kendileri için yapılan planlardan da hoşlanmazlar. Özellikle bu konuda yetişkinlerin otoriter davranışlarına karşı tepki göstermektedirler. Düşük benlik algısı ve yönlendirilmekten hoşlanmayan özellikleri nedeniyle bir işe yoğunlaşmakta zorluk çekmektedirler. Bu nedenle hobileri ve yoğun ilgi duydukları alanlar azdır.

Akademik alanda motivasyonu düşüktür ve merakları eksiktir. Bu nedenle genellikle ev ödevlerini yapmamakta, ders esnasında sık sık uyulamakta, sınavlara karşı tepki göstermektedirler. Akademik olarak kesin sonuçları bulunan, detaylı ve işlem gerektiren sorulardan çok yorum yapılarak çözülen sorularda daha başarılı olmaktadır. Bu öğrencilere bu özelliklerinden dolayı gerekli uyarlamaların yapılması başarı durumunu arttıracaktır (Ogurlu ve Kaya, 2015, s.272).

Beklenmedik başarısızlık ve düşük başarı gösteren üstün zekâlılar, birbirinden farklı çok özel yeteneklere ve özelliklere sahiptir, bu ve benzeri alanda birçok çalışma yapılmıştır. Bir öğrencinin kendine özgü özelliklerinin tamamını veya birden fazlasını göstermesi beklendiği bir durum değildir. Bu öğrencilerin, sosyal alanda, aileleriyle ilişkilerinde veya kendi öz benliklerinde başarısızlığın çok fazlaca görülen nedenlerinden ve en önemlisi benlik algısıdır (McCoach ve Siegle, 2003, s. 147) Yine de her öğrencinin bireysel özelliklerinin ve gelişim düzeylerinin farklı olduğu ve farklı özellikler sergiledikleri düşünülerek hareket edilmelidir.

2.5.4. Sosyal becerilerle ilgili öneriler . Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı konmuş çocukların belirli bir kısmında sosyal iletişim ile ilgili sorunlar tespit edilmektedir. DEHB olan çocuklar iletişim halinde oldukları yetişkin veya akranlarıyla sözel ve sözel olmayan mesajlarına yeterli düzeyde dikkat edememe, belirli bir konu hakkında ilk düşündüğünü söyleme, sözel ve davranışsal yanıtları kontrol altında tutamama, bir ortam içinde aşırı tepkiler verme ve uygun olmayan hareketler yapma gibi sorunlar gözlenebilir (Gümüş, 2015, s. 49)

Sosyal becerilerle ilgili tavsiye edilebilecek öneriler Şu Şekildedir; arkadaşlarınız ile iletişim halindeyken dikkatinizi toparlayamama durumunda, dikkatinizi toparlayabildiğiniz ya da en iyi olduğunuz alanlarda arkadaşlarınızla paylaŐımda bulunun. Çok konuŐmanız halinde başkalarının sizden sıkıldığını hissettiğinizde daha az konuŐup daha fazla dinlemelisiniz. KarŐınızdaki kişinin canını acıtacak, eŐyalarına zarar verecek davranıŐlardan kaçıarak saygılı olmanız. Olağan dışı durumlarda kendinizi sakinleŐtirmekte zorlandığınızı dıŐündüĐünüz zamanlarda anlık duygularla hareket etmeyiniz. Bu Şekilde davranıŐsanız sakinleŐir ve mantıklı davranışlarda bulunabilirsiniz. Sakin kalabilmek iÇin derin nefes alıp verme, yüzünü yıkamak, müzik dinlemek, rahatlatıcı bir yere gitmek, bir dostunuz ile sohbet etmek, gibi yöntemlerden istifade edebilirsiniz. Sevdiklerinize güzel sözler söyleyebilmek adına fırsatları kollayınız. Yeteneğiniz doğrultusunda spor dalları ile ilgilenebilirsiniz. Örneğin futbol, basketbol, voleybol gibi spor dallarıyla uğraŐmanız kendinize olan güvenin artmasına, sosyal biri olmanıza ve sosyal çevre edinmenize yardımcı olacaktır (Gümüş, 2015, s. 49). ÖĞretmenlerin de öğrencilerini bu öneriler ışığında yönlendirmeleri, çocukların sosyal becerilerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

2.6. Konu İle İlgili Araştırmalar

Türkiye’de, iki kere farklı öğrenciler ile yapılan araştırmalar az sayıdadır. Ancak DEHB ve üstün yetenekliler ile ilgili araştırmalar mevcuttur. Bu nedenle DEHB ve üstün yeteneklilik kavramları ayrı olarak ele alınmış ve araştırılmıştır.

Bozbey Akalın (2005), DEHB olan çocukların abla ve ağabeylerinin sosyal beceri ve kardeş ilişkilerinin niteliği ile DEHB’in bu değişkenler üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada 10-16 yaş arasındaki çocukları ele almaktadır. Araştırmanın örneklemini DEHB olan bir kardeşe sahip 60 abla / ağabey, normal kardeşe sahip 60 abla / ağabey ve onların anneleri oluşturmaktadır. Araştırmada “Çocuklar ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behaviour Checklist-CBCL)” , “Kardeş İlişkileri Anketi” ve görüşme formu kullanılmıştır. Bozbey Akalın’ın çalışmasından elde ettiği sonuçlara baktığımızda, DEHB’li bir kardeşi olan ağabey ve ablaların daha sık duygusal, davranışsal ve sosyal sorunlar yaşadıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte, sosyal yeterlik düzeylerinin de karşılaştırma grubuna kıyasla daha düşük olduğu saptanmıştır.

Gökaydın (2017) üstün zekâlı bireylerin yaşadıkları sosyal-duygusal sorunlara yönelik psikolog görüşlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırma Kuzey Kıbrıs’taki devlet hastaneleri ve özel kliniklerde görev yapan 10 psikologdan oluşturulmuştur. Veri toplama aracı olarak, formun nasıl doldurulacağına yönelik yönerge ile altı açık uçlu sorudan oluşan ve araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formlarının uygulanması sonucunda; üstün zekâlı bireylerin çevreyle yaşadığı sosyal sorunlarına yönelik uyumsuzluk, yalnızlık, akran ilişkilerinde zorluk, dışlanma; duygusal sorunlarına yönelik mükemmeliyetçilik, duygu durum ve kaygı bozuklukları, yalnızlık, içe kapanıklılık; üstün yetenekli danışanlar ile üstün yetenekli olmayan danışanların uygulama

yaklaşımlarındaki farklılıklarına göre bireysel zorluk alanlarına, kapsamlı ve bireye uygun yaklaşımlar olduğu; üstün yetenekli danışanlar ile üstün yetenekli olmayan danışanların danışmanlık farklılıkları ise duygu durum bozuklukları, destek ve onay; danışmanlık sürecinde karşılaşılan zorluklar bakımından fikirlerde zorluk, yönlendirici ve uygun kurum bulunmaması, kontrol ve dürtü mekanizmalarının yoğun ve kontrol edilememesi sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ogurlu (2010), üstün zekalı ve yeteneklilerde sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkileri ile ilgili bir literatür taraması yapmıştır. Yapmış olduğu araştırma sonucunda, üstün zekalı ve yetenekli çocukların sosyal uyum konusunda ciddi problem yaşamadıklarını ve diğer çocuklar kadar uyumlu olduğunu tespit etmiştir. Özellikle ilköğretim döneminde arkadaşları tarafından sevildikleri görülmektedir. Fakat bu çocukların arkadaşlıklarını etkileyebilecek bazı özelliklerini bulmuştur. Ogurlu (2010), bu konuda ailelerin ve eğitimcilerin farkındalıklarının artması gerektiğini ve bu özelliklerin gerektirdiği ihtiyaçları karşılayabilecek eğitim ortamının ve sosyal imkânların sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

Göl & Bayık (2013), ilköğretim sınıf öğretmenlerinin çocuklarda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu tanıma yeterliklerini belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Tanıma Yeterliliği” ölçeğini kullanmışlardır. Ölçeği Orta Anadolu’da bir il merkezinde 18 ilköğretim okulunda görevli 143 sınıf öğretmenine uygulamışlardır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin DEHB tanıma konusunda çok yeterli olmadıkları belirlenmiştir.

Kanay (2006), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan 9-13 yaş grubu ilköğretim öğrencilerinden uyumsal davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasındaki ilişkileri araştırdığı bir çalışma yapmıştır. Araştırmada, “Piers-Harris Çocuklarda Öz-Kavramı Ölçeği P. H.” ile “4-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği CBCL/4-18” ve “Öğretmen Bilgi Formu (TRF)” ölçekleri kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde Pearson Korelasyon Katsayısı ve t testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda DEHB tanısı alan 9-13 yaş grubu çocukların uyumsal davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Şayir (2015), üstün yetenekli çocuklara ilişkin sınıf öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin incelenmesi amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada “Üstün Yetenekli Çocukları Tanıma Ölçeği” ve “Kişisel Değişkenler Formu” kullanılmıştır. Formlar İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde bulunan 43 ilkokulda görev yapan yaklaşık 1243 sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Elde edilen bulguların analizine MONOVA (Tek Yönlü MONOVA) ve Games-Howell testleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin üstün yetenekli çocuklara ilişkin bilgi düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı derecede farklılaşmadığı saptanmıştır. Hizmet yılı değişkeni üstün yetenekli çocukların genel özellikleri alt boyutunda ($p=,50$) düzeyinde hizmet yılı 21 ve üzeri olan sınıf öğretmenlerinin lehine. Sınıf düzeyi değişkeni üstün yetenekli çocuklara ilişkin sınıf öğretmenlerinin bilgi düzeyinde hizmet içi eğitim ihtiyacı alt boyutunda ($p=,028$) 4. sınıf öğretmenlerinin lehine. Eğitim düzeyi değişkeni üstün yetenekli çocuklara ilişkin sınıf öğretmenlerinin test bilgileri alt boyutunda ($p=,021$) düzeyinde eğitim düzeyi yüksek lisans olan sınıf öğretmenlerinin lehine. Yönlendirilen öğrenci sayıları değişkeni yönlendirme alt boyutunda ($p=,049$) düzeyinde 21-30 arası öğrenci yönlendiren sınıf öğretmenlerinin lehine. Üstün yetenekli raporu alan öğrenci sayıları değişkeni üstün yetenekli çocuklara ilişkin sınıf öğretmenlerinin test bilgileri alt boyutunda ($p=,049$) düzeyinde 7 üstün yetenekli öğrencisi olan ve yönlendirme alt boyutunda ($p=,014$) düzeyinde 3 üstün yetenekli öğrencisi olan sınıf öğretmenlerinin lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Ayaz & Ayaz & Yazgan (2013), yaptıkları bir çalışmada dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda sosyal cevaplılıkta görülen

değişiklikler araştırmışlardır. Çalışmada DEHB’de sosyal cevaplılığı yordayan etmenleri ve bu etmenlerin sosyodemografik verilerle ilişkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada Sosyodemografik Bilgi Formu, Çocukluk Çağı Değerlendirme Ölçeği ve Sosyal Cevaplılık Ölçeği (SCÖ) kullanılmıştır. Çalışma 133 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin sonucunda DEHB tanısı konulan çocuklarda yüz ifadelerini tanıma becerisinin ve sosyal cevaplılığın bozulduğu belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda sosyal cevaplılık ve yüz ifadesine dayanarak duyguları tanıma açısından DEHB’li çocukların zorlandıkları ifade edilmektedir.

Bafralı & Altuntaş (2018), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda grup aktivitesinin benlik algısı üzerine etkisini incelemek için 3. ve 4. sınıfta okuyan DEHB tanısı olan ve ilaç kullanan 6 birey ile araştırma yapmışlardır. Araştırmada, öğrenciler Piers-Harris Öz Kavram Ölçeği ile değerlendirildikten sonra 6 hafta boyunca 6 çocuk ile haftada 1 saat grup aktivitesi yapılmıştır. Piers- Harris Öz Kavram Ölçeği müdahale sonrasında tekrar uygulanmıştır. Yapılan bu ilk ve son değerlendirmelerde Piers-Harris Öz Kavram Ölçeğinin mutluluk, kaygı, popülerite, davranış ve uyma, fiziksel görünüm, zihinsel ve okul durumu alanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Akar (2015), yapmış olduğu bir çalışmada, üstün yetenekli öğrencileri genel eğitim sınıfında destekleyecek sınıf öğretmeninin sahip olması gereken yeterlilikleri incelemiştir. Araştırma, iki dönem içerisinde sınıfında üstün yetenekli öğrencisi olan beş sınıf öğretmeni, üstün yetenekli öğrenciler ve ebeveynleri ile okul yöneticileri ve okulda görevli diğer öğretmenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada keşfedici sıralı desen ile yürütülmüştür. Bu desende bir durum çalışması ve bir eylem araştırması süreçlerinde toplanmış olan verilerin içerik analizine tabi tutularak yeterliklerin belirlenmesi ve sonrasında da bu yeterliklere ilişkin olarak uzmanlar arasındaki görüş birliğinin üç turdan oluşan Delphi tekniği ile ortaya çıkarılması takip edilmiştir. Delphi tekniği ile

yürütülmüş olan panelin katılımcıları ise sınıf eğitimi, özel eğitim, kaynaştırma, üstün yeteneklilerin eğitimi alanlarında bilimsel çalışmalar yapmakta olan on beş akademisyen ile örgün eğitim kurumlarında görev yapmakta olan yirmi bir sınıf öğretmeni olmak üzere toplam 36 panelistten oluşmuştur. Bu araştırmanın sonucunda üstün yetenekli ilkökul öğrencilerini genel eğitim sınıfında destekleyecek olan sınıf öğretmenlerinin sahip olması gereken yeterlikler; kaynaştırmaya giriş, kaynaştırma öncesi, kaynaştırma sırası ve kaynaştırma sonrası olmak üzere dört aşama ve alan özgü temeller, mesleki ilke ve prensipler, işbirliği ve destekler, önlemler ve düzenlemeler, kaynaştırmaya yönelik programlama ve planlama, kaynaştırma sınıfı yönetimi ve iklimi, kaynaştırma programını uygulama ve değerlendirme ve sürdürülebilirlik olmak üzere sekiz yeterlik alanı altında toplam 35 yeterlik olarak ortaya çıkarılmıştır.

Elhade (2017), zihin kuramı çerçevesinde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların duygu tanıma ve diğer kişilerin zihinsel durumlarını temsil performanslarını araştırmıştır. Bu çalışmanın amacı DEHB'li çocuk ve ergenlerin duygu tanıma ve diğer kişilerin zihinsel durumlarını temsil edebilme becerilerini incelemektir. Araştırma DEHB tanısı almış 7-15 yaş aralığında 30 kişi ile yapılmıştır. Kontrol grubu olarak DEHB tanısı almamış 30 kişi oluşturulmuştur. Çalışmada Gözden akıl okuma testi (GAOT) ve Dokuz Eylül Zihin Teorisi Ölçeği (DEZTÖ) kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi sonucunda DEHB olan çocuk ve ergenlerin kendilerinin ve karşılarındaki kişilerin zihinsel durumlarını temsil edebilme becerilerinin sağlıklı çocuklara göre anlamlı derecede daha zayıf olduğunu tespit edilmiştir. Bu performansların DEHB'li çocukların dikkat eksikliği olmayan çocuklara göre anlamlı olarak daha düşük olması zihin kuramının sadece otizm ve şizofrenide değil de DEHB'da da çalışabileceğini göstermiştir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, sırasıyla araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması, veri analiz yöntemi, geçerlilik ve güvenilirlik ile sınırlılıklara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1.Araştırma Deseni

Bu araştırmada, 2018-2019 eğitim yılında İstanbul'un Beşiktaş, Fatih ve Kadıköy ilçelerinde Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlere yönelik öğretmen görüşlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, araştırma sosyal çalışmalarda en çok kullanılan araştırma yöntemlerinden biri olan nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmada, gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel bilgi toplama yöntemleri kullanılmaktadır. Aynı zaman da algıların ve olayların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulması sürecinde izlenen bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Nitel araştırma süreci çalışmanın farklı boyutları arasındaki içsel bağlantıların bir araştırmacı tarafından yönetilmesi ile ortaya çıkan veriler ve analizlerin bulunduğu diyalektik bir süreçtir (Miller ve Dingwall, 1997).

Bu araştırma belli bir grubun, diğer bir deyişle dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yeteneklilerle çalışan öğretmenlerin bu öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal sorunlara yönelik görüşlerini ve deneyimlerini açıkladıkları bir fenomenoloji çalışmasıdır. Fenomenolojik çalışma kişilerin bir fenomen ya da kavramla ilgili görüşlerinin ve deneyimlerinin ortak anlamını ifade etmektedir (Creswell, 2014, s.77). Yüksel & Yıldırım (2015, s.3) ise fenomenolojik çalışmanın amacını,

“Belli bir kavramı derinlemesine tanımlamak ve kişilerin bu kavram ile ilgili deneyimlerinin özüne ulaşmaktır.” şeklinde tanımlamaktadırlar.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki Beşiktaş, Fatih ve Kadıköy ilçelerinde bulunan Bilim ve Sanat Merkezleri’nde DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerle çalışan 19 kadın ve 11 erkek olmak üzere toplam 30 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmadaki katılımcıların belirlenmesi için seçkisiz olmayan örneklem içinde yer alan amaçsal örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Crewsell’e göre (2013, s.156), ölçüt örnekleme yöntemi araştırmacının çalışma için bireyleri seçmesi anlamına gelmektedir. Çünkü bu bireyler çalışmanın merkezinde bulunan fenomenin anlaşılması için gönüllü olarak bilgi paylaşımında bulunabileceklerdir.” Amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmasının sebebi ise, her katılımcının araştırmacı tarafından belirlenen ölçütlere yönelik seçilmiş olmasıdır.

Çalışma grubundaki öğretmenler 5 farklı okuldan seçilmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin sınıf öğretmeni olmasına özen gösterilmiştir. Çünkü sınıf öğretmenlerinin öğrenciyi sınıf ortamında daha fazla gözlemlene fırsatı bulunmaktadır. Katılımcılar arasında, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip öğrenci ile şuan çalışan öğretmenlerin haricinde daha önce böyle öğrencilerle çalışan öğretmenler de bulunmaktadır. Aynı zamanda araştırmaya katılan öğretmenlerin hizmet yılları da dikkate alınmıştır. Hizmet yıllarının dikkate alınma sebebi; hizmet yılının artmasıyla beraber öğretmenlerin konu ile ilgili bilgi birikimlerinin ve öğrencileri gözlemlene sürelerinin artması ve böylece daha sağlıklı veri elde edilebilmesidir. Demografik tablo incelendiğinde farklı hizmet yıllarının olduğu görülecektir.

Tablo1

Katılımcı Öğretmenlerin Hizmet Yılları

Hizmet Yılı	Kişi Sayısı
0-5	12
5-10	7
10-15	4
15-20	7

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri kaynağını yapılan görüşmelerden toplanan veriler oluşturmaktadır. Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel'e göre (2014, s.150) "Görüşme, belirlenen araştırma konusu ile ilgili derinlemesine bilgi toplamayı sağlamaktadır." Görüşmelerde yarı yapılandırıcı görüşme tekniği uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, araştırmayı yapacak olan kişi görüşme sorularını önceden hazırlamakta, fakat görüşme esnasında hazırlanan soruların değiştirilebilmesi esnekliği sağlanmaktadır (Ekiz, 2003). Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği sağlamış olduğu bu esneklik için ve aynı zamanda belirli bir düzeyde standartlık sağladığı için eğitim araştırmalarında kullanılan uygun görüşme tekniklerinden biridir (Türnüklü, 2000).

Görüşme soruları geliştirilmeden önce literatür taraması yapılarak elde edilmek istenen bilgiler oluşturulmuştur. Hem alan yazınından elde edilen bilgiler hem de üstün yetenekliler eğitimi alanında uzman kişilerle yapılan fikir alışverişi sonucunda görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme soruları toplam 11 sorudan oluşmaktadır. Bu soruların içerisinde görüşmecilerin demografik bilgilerine ulaşmak için hazırlanmış sorular da yer almaktadır.

Görüşme sorularının son hali Ek 2’de yer almaktadır.

Görüşmelere başlanmadan önceki süreçte öğretmenlerle ilk randevular alınmış ve yapılacak çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmaya katılmakta istekli öğretmenlerle görüşmenin yapılacağı tarih ve yer hakkında anlaşma sağlanmıştır. Görüşme günü geldiğinde öğretmenlere Ek 1’de yer alan görüşme protokolü sunularak, hem kendileri genel olarak araştırma hakkında bilgilendirilmiş hem de görüşme soruları paylaşılmıştır. Öğretmenlerden onay alındıktan sonra 20 ile 40 dakika arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler genellikle öğretmenlerin kendi okullarında uygun ortamlarda görüşmeci ile araştırmacı arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmede Milli Eğitim Bakanlığı’ndan alınan ve Ek 3’de yer alan şartlı izine istinaden görüşmecilerle sesli kayıt yapılmamıştır. Görüşmeler sırasında öğretmenlere görüşme formu sunulmuş ve soruların cevaplarını yazmaları istenmiştir.

3.4. Veri Analiz Yöntemi

Araştırma bulgularını analiz etmek için öncelikle görüşme sorularına verilen cevaplar incelenmiştir. Araştırma verilerinden elde edilen bulgular içerik analizi ile incelenmiştir. Bunun nedeni, araştırmada daha önceden belirlenmiş temaların olmaması, aksine bu temaların katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda, içerik kullanarak oluşturulmuş olmasıdır. Büyüköztürk vd. (2014, s.246) içerik analizi tanımını şu şekilde yapmıştır: “İçerik analizi metin ya da metinlerden oluşturulmuş bir kümenin içerisindeki belirli sözcüklerin ya da kavramların varlığını belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu sözcük ve kavramların varlığı, anlamları ve birbirleri arasındaki ilişkileri belirlenir ve yapılan analiz sonucunda metin içindeki mesajla ilişkin çıkarımlarda bulunulur. İçerik analizinde 5 aşamalı model kullanılmıştır. 1) Verilerin kodlanması, 2) Temaların kodlanması, 3) Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi, 4) Bulguların yorumlanması, 5) Raporlaştırma (Strauss ve Corbin, 1990).

Nitel veri analizinde araştırmacılar için görüşme yapılan kişilerin kullandıkları dil ve kelimeler çok önemlidir. Çünkü araştırmanın bulguları bu sözcükler ışığında şekillenerek bulunabilir. Veri analizi ve kodlama çalışmalarını sırasında araştırmacı çoğu kez düzenleme yapma ihtiyacı hissedebilir. Bu durum araştırma analizinin en doğru şekilde yapılmasını sağlar (Bloomberg ve Volpe, 2012). Bunun için kodlama ve temalandırma üzerinde titizlikle çalışılmıştır. Aynı zamanda alanda uzman kişiler tarafından yardım alınmıştır. Bu süreç içerisinde öncelikle kategoriler geliştirilmiş, her kategori için anahtar sözcükler belirlenmiş, elde edilen veriler kodlanmış, araştırmaya yön veren ve çalışmayı inceleyen kişilerin daha iyi anlayabilmesi için alıntılar dikkatlice seçilmiştir. Son olarak da veriler tema ve kodlara göre ayrılmıştır.

Bulgular, doğrudan katılımcıların alıntıları ile verilmiş ve araştırmacının yorumları katılmamıştır. Bulgularda kullanılan doğrudan alıntılar, anlatılan bölüm ile örtüşmesine ve her katılımcının alıntısına yer verilemeyeceğinden o bölümdeki temaya uyacak benzer görüşe sahip katılımcıların alıntıları kullanılmıştır.

Bulguların ortaya çıkarılmasından sonra bunlar tartışma ve sonuç bölümleri ile raporlaştırılmıştır.

3.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

“Geçerlilik ve güvenilirlik” terimleri daha çok nicel araştırmalarda kullanılırken, nitel araştırmalar için “inandırıcılık, onaylanabilirlik, aktarılabirlik, güvenilebilirlik ve özgünlük” gibi terimler daha uygun görülmektedir (Lincoln & Guba, 1985; akt. Creswell, 2014, s.246).

Güvenirliliğın artırılması amacıyla “dış denetim” stratejisi kullanılmıştır. Bu işlem, daha önce araştırmanın yapıldığı alanda çalışmış ve nitel araştırma yürütmüş bir kişi tarafından kodların incelenmesi ve

değerlendirilmesidir. Daha sonra kodlamalar karşılaştırılmış ve ortak noktada anlaşarak yorumlama aşamasına geçilmiştir.

Son olarak, katılımcıların demografik yapıları bir tablo haline getirilerek ayrıntılı ve detaylı bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu alanda yeni çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara yardımcı olabilmek amacıyla görüşmelerin nasıl yapıldığı, elde edilen sonuçların nasıl değerlendirildiği detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Güvenirliliğin artması amacıyla doğrudan yapılan alıntılar araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

Katılımcıların tümüne çalışma esnasında kullanılmak amacıyla takma isimler verilmiştir. Bu takma isimler sayesinde öğretmenlerin kimlikleri gizli tutulmak istenmiştir. Bunlar haricinde katılımcılara görüşme başında, cevaplamak istemedikleri sorular olursa cevaplamayabileceği ve çalışma esnasında istedikleri zaman ayrılacakları söylenmiştir. Çalışmaya ait yazılı belgelerin araştırmacı dışında kimseyle paylaşılmayacağı katılımcılara belirtilmiştir. Anlatılan tüm bu hususlar, Ek B'de sunulan görüşme protokolünde yazılı olarak bulunmaktadır.

3.6. Sınırlılıklar

Araştırma nitel araştırma deseni ile tasarlandığından nicelik olarak küçük bir grupta derinlemesine bilgi toplamayı amaç edinmektedir. Araştırmanın yalnızca dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip olduğu düşünülen üstün yetenekli öğrencilerle çalışan öğretmenlerden oluşan küçük bir örnekleme (araştırma grubuyla) yapılacak olması, konu ile ilgili verilerin evren üzerinde genellenememesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırma sırasında her ne kadar çalışmanın hiçbir yerinde gerçek isimleri ve okullarının isimlerinin geçmeyeceği; bunun yerine araştırmacının bileceği kodlarla kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı

söylenmesine rağmen, katılımcıların tedirginlikleri de ayrı bir sınırlama olarak görülebilir.

4. BULGULAR

Bu çalışmada, öğretmenlerin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerle ilgili görüşlerini ortaya koymak ve öğretmenlerden gelen dönütler doğrultusunda sosyal-duygusal alanda yaşanan problemlerin çözümü için önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 30 öğretmen ile görüşme yapılmıştır.

Katılımcıların neredeyse hepsi dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli çocukların sosyal-duygusal problem yaşadıklarını belirtmiştir. Araştırmada görüşmelerin yapılması sırasında bulgu temaları oluşmaya başlamıştı ve görüşmelerle yeterince yoğunluk kazanan veriler görüşmelerden sonra temalaştırıldı ve bazı ana temalar ortaya çıktı. Bu temaları dokuz ana başlık altında toplamak mümkündür: 1) Öğrenci özellikleri, 2) ebeveyn şikâyetleri, 3) ebeveyn özellikleri, 4) arkadaşlarının algısı, 5) öğrencilerin sosyal özellikleri 6) problemlerle başa çıkma yolları, 7) eğitimde kullanılan yöntemler, 8) öğretmen ve öğrencilere öneriler.

4.1. Öğrenci Özellikleri

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin özellikleri hakkında elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin belirleyici özellikleri sayısal olarak Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Özellikleri Hakkında Düşünceleri (n=30)

Öğrenci Özellikleri	Kişi Sayısı
Aşırı hareketlilik	20
Karşı gelme	15
Dikkatsizlik	9
Aşırı konuşma	8
Duygu-durum bozukluğu	8
Anksiyete bozukluğu	7
Odaklanamama	7
Sabırsızlık	6
Öfke	5
Sıkılganlık	4
Etkinlikleri tamamlayamama	3
İlgisizlik	3
Unutkanlık	3
Kaygı	2

Katılımcılar DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin özellikleri hakkında düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Ayrıntılara dikkat edemiyor, karşısındakini dinlemiyor gibi davranıyor, yerinde oturmakta zorlanıyor. Çok konuşuyor (Ö1).

Öğretmen Ö9, Ö18 ve Ö27’de benzer bir şekilde öğrencinin hareketli olmasından, çok konuşmasından ve dikkat sorunu yaşadığından bahsetmektedir.

Uzun süre dikkatini toplayamamasından, sınıf içi hareketliliğinden ve sürekli konuşmasından tespit ediyorum (Ö9).

Aşırı hareketli, kıpır kıpır ve yerinde uzun süre oturamıyor. Çok konuşuyor ve arkadaşlarının da dikkatini dağıtıyor (Ö18).

Çok konuşuyordu. Kimsenin konuşmasına fırsat vermeden her konuya atlıyordu. Dürtülerini kontrol edemiyordu. Sürekli kıpır kıpır hareket halindeydi (Ö27).

Öğretmen Ö12 ise dikkat eksikliği ve hiperaktiviteyi ayrı ele alarak öğrenci özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır:

Dikkat eksikliği; aynı soruyu birçok kez sorar, cevabı dinlemez, çok sık çevresindeki nesnelere dokunur (açar/kapar), sağa sola bakar, dinlediği veya izlediğini olması gerekenden çok sonra anlar. Hiperaktivite; yüksek sesle konuşur, jest ve mimikleri çok kullanır, sürekli hareket halindedir (Ö12).

Öğretmen Ö21 ve Ö30 ise DEHB olan üstün yetenekli öğrencinin unutkanlık durumundan şu şekilde bahsetmektedir:

Sınıf içi kurallara uymaması, dersler ile ilgili uygulamalara yeterli düzeyde dikkatini verememesi ve sürekli unutkanlık eylemi göstererek, sorumlu olduğu en basit alanlarda dahi unuttum diyerek, unutkanlığın arkasına sığınması (Ö21).

Sürekli eşyalarını kaybetmesi, ödevlerini unutması gibi unutkanlık davranışları var. Derse odaklanma konusunda sorun yaşıyor. Başladığı etkinliği çoğu zaman bitiremiyor (Ö30).

4.2. Ebeveyn Şikâyetleri

Bu bölümde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin şikâyet ettiği durumlara ait bulgulara yer verilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin birçoğu öğrencinin iletişim sorunu yaşamasından şikâyet etmektedir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin şikâyet ettiği durumlar sayısal olarak Tablo 3’de gösterilmektedir.

Tablo 3

Katılımcılara DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrenciler Hakkında Gelen Ebeveyn Şikâyetleri (n=30)

Ebeveyn Şikâyetleri	Kişi Sayısı
İletişim problemi yaşamaları	9
Aşırı hareketli olmaları	8
Ders çalışmamaları	6
Çok konuşmaları	4
Söz dinlememeleri	3
İçe kapanıklık olmaları	2
Memnuniyetsiz olmaları	2

Öğretmen Ö1, Ö2, Ö18 ve Ö27 DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin öğrencilerin ders çalışmamalarına ilişkin şikâyetlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Aileler en çok ders çalışmamalarından şikâyet ediyor. Ders çalışma sürecinde sürekli konuşmalarından ve dikkat dağınıklıklarından bıkmış durumdadır (Ö1).

Söz dinlememeleri, ders çalışmamaları. Aile her şeyi dinleyen ve moda mod uygulayan çocuk istiyor (Kendisi %100 doğru gibi) (Ö2).

Aileler genellikle eve sürekli konuşmasından, çok soru sormasından ve ders çalışmamasından yakınıyorlar (Ö18).

Aileler ödev yapmamalarından, ders çalışmamalarından, sürekli hareket halinde olup yorulmamalarından şikâyet ediyorlardı (Ö27).

Öğretmenlerden Ö5 ve Ö24, öğrencilerin iletişim sorunlarına dair ebeveynlerden aldıkları şikâyetleri şu şekilde aktarmıştır:

Uyum problemi yaşadıklarını ve arkadaşlarıyla anlaşamadıklarını söylüyorlar. Sürekli hareket etme ihtiyacı hissettikleri için kurallara uymuyorlar (Ö5).

Arkadaşları ile yeterli düzeyde iletişim kuramama, kendini tam anlamıyla ifade edememe (Ö24).

Öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda ebeveyn şikâyetlerine ilişkin verilen diğer cevaplar şu şekildedir:

*Eşyalarını sık sık kaybetmeleri (unutmaları)
Agresif olmaları,*

*Şiddete başvurmaları (itme, bağırma, tekme atma, ısırma...),
Arkadaşlıklarında sürekli şikâyet etme, vazgeçme (Ö12).*

Çocuklarının aşırı soru sormalarından ve mükemmelliyetçi yapısına erişememekten (ona yetememekten) korkmaktalar (Ö16).

İçe kapanma, iletişimsizlik, motivasyon düşüklüğü, iştahsızlık, daha çok uyku sorunları, hiç bir şeyden memnun olmama (Ö17).

4.3. Ebeveyn Özellikleri

Bu bölümde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin sergilemiş olduğu özelliklere ait bulgulara yer verilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin genelde olumsuz davranış özellikleri sergiledikleri görülmektedir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin sergilediği özellikler sayısal olarak Tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Ebeveyn Özellikleri Hakkında Görüşleri (n=30)

Ebeveyn Özellikleri	Kişi Sayısı
Umursamaz	9
Sabırsız	5
Cezalandırıcı	4
Endişeli	3
Kabullenen	3
Sabırlı	3
Kaygılı	2
Anlayışlı	2

Katılımcılar DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin özellikleri hakkında düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Öğretmenlerden Ö12, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin ebeveynlerinin özelliklerini genel olarak toparlamış ve şu şekilde açıklamıştır:

Bazı veliler çocuklarını “canını yakarım” sözleriyle ve cezalandırarak, Bazı veliler ise profesyonel yardım alarak, Bazı veliler ise çok umursamaz (Genelde tek ebeveynli veya ayrı olanlar) (Ö12).

Öğretmenlerden Ö3, Ö7 ve Ö14 ebeveynlerin içinde buldukları endişe durumunu ve desteğe ihtiyaçları olduğunu şu sözlerle belirtmişlerdir:

Ebeveynlerin endişelenmesi, kaygılanması çocuklara da yansıyor aslında. Rehberlik desteği almak ve bu konularda kendini geliştirmek gerekir (Ö3).

İlaçla tedavinin mümkün olup olmadığını sorguluyorlar. Eğitim ile DEHB'in giderilebileceği hakkında sorgulama yapıyorlar. İlk etapta internetten elde ettikleri bilgiler ile endişeye kapılabiliyorlar (Ö7).

Ne yapacaklarını bilememekte ve problem yaşadıkları bir durumda rehberlik servisine başvurmakta (Ö14).

Öğretmenlerden Ö15 ve Ö23 bazı ebeveynlerin cezalandırıcı tavırlar sergilediklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

Aile çocuk üzerindeki baskıyı arttırarak her şeyi bilinçli yaptığını düşünüyor ve çocuğa cezaya kadar gidebiliyor (Ö15).

Ebeveynler genelde çocuklarına karşı sabırsız davranarak cezalandırma ya da başarılı oldukları alanlarda ödüllendirme gibi uygulamalar içerisinde oluyorlar (Ö23).

Öğretmenlerden çoğu ebeveynlerin çocukların durumunu normal karşıladıklarını belirtmiştir. Ö10 ve Ö22, bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

Normal karşılanıyor. Bazı durumlarda ise çözüm odaklı öğretmen ve öğrenci ile işbirliği halinde olmayı tercih eden veliler de var, tercih etmeyen veliler de var (Ö10).

Ebeveynler durumu kabullenmiş görünüyorlar, çocuklarının bu hallerini normal bir durummuş gibi karşılıyorlar. Aslında ciddi problemler olabilecek durumlardan bahsettiğimizde yeterli düzeyde ilgi ve alaka göstermiyorlar (Ö22).

4.4. Sınıf Arkadaşlarının Algıları

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrenciler hakkında sınıf arkadaşlarının algılarına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sınıf içinde çoğunlukla olumsuz algı yarattığı belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrenciler hakkında arkadaşlarını algısı sayısal olarak Tablo 5’de gösterilmektedir.

Tablo 5

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Arkadaşlarının Algıları Hakkında Görüşleri (n=30)

Arkadaşlarının Algıları	Kişi Sayısı
Rahatsız edici	7
Uyumsuz	7
Yaramaz	6
Geçimsiz	3
Kaba	3

Verilen tabloyu incelediğimizde, çoğunlukla DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerinin arkadaşları tarafından rahatsız edici ve yaramaz biri olarak algılandığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerden bazıları bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Bu öğrenciler arkadaşları tarafından genellikle “yaramaz” olarak adlandırılıyorlar. Ders esnasında arkadaşlarına sataşma, çok konuşma gibi davranışlar arkadaşlarını oldukça rahatsız etmektedir (Ö1).

Diğer öğrenciler onu kaba olarak görüyorlar. Sürekli rahatsızlık oluşturduğundan şikâyet ediyorlar (Ö18).

Okulun en yaramaz çocuğu şeklinde ifade edebiliyorlar. Ders esnasında sürekli konuşma ihtiyacı duydukları için arkadaşlarını rahatsız ediyorlar bu yüzden sınıfta ayrı bir sırada ayrı bir düzen içinde ders dinlemeleri sağlanıyor (Ö26).

Sınıf içi düzeni bozan yaramazlık yapan arkadaş olarak algılanıyorlar. Öğrenci arkadaşları ile duygu paylaşımı yapmıyor,

güvensizlik duyuyor, diyalog kurmak yerine tartışma ya da kavga etme girişimleri içerisinde oluyor (Ö25).

Özellikle ders esnasında arkadaşlarını rahatsız ettikleri için arkadaşlarının gözünde yaramaz çocuk olarak tanımlanıyorlar. Bu nedenle genellikle grup dışına itiliyor (Ö27).

Öğretmenlerden Ö10, Ö11 ve Ö13, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin grup etkinliklerine uyum sağlayamadığını ve grup içerisinde arkadaşları tarafından istenmediğini şu ifadelerle belirtmişlerdir:

İletişim kurma konusunda sıkıntı yaşıyorlar. Ortak paylaşım yapamayacaklarını düşünüyorlar. Farklı ve uyumsuz olarak nitelendiriyorlar. Grup çalışmasında aynı grupta olmayı tercih etmiyorlar (Ö10).

Arkadaşlarının bazıları öğrencinin sınıf ortamını bozduğunu ifade edip sınıf dışında olmasını istediklerini söylemişti (Ö11).

Anormal hareketlerinden dolayı birçok arkadaşı tarafından aşağılanıyor ve eleştiriliyor. Bir öğrenci kabalığı, temiz olmaması sebebiyle itici bulunuyor ve grup çalışmalarında öğrenciler beraber çalışmak istemiyorlar (Ö13).

DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin arkadaşları ile iletişim kuramama problemini Ö5, Ö22 ve Ö24 şu sözlerle ifade etmiştir:

Uyumsuzluk, geçinememe, kuralsızlıktan dolayı diğer arkadaşlarıyla anlaşamıyorlar (Ö5).

Öğrenciler genellikle sabırsızlık sergiliyorlar, örneğin bir etkinlikte sırada beklemeleri gerekirken sırada beklemeyip sabırsızca davranıp arkadaşlarını rahatsız edip, kendi istek ve arzularına göre hareket etme eğilimi içinde oluyorlar. Bu durum sınıf içi iletişim arkadaşlık ilişkileri gibi değerli olduğunu düşündüğüm sosyal ilişkilerden mahrum kalabiliyorlar (Ö22).

Geçimsiz, dikkatsiz ve belirli alanlarda başarısız algıları oluyor. Genelde iletişim kuramama ve arkadaşları arasında sürekli tartışma yaşama gerek oyun esnasında gerek okul ve araç gereçlerinde (Ö24).

4.5. DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Sosyal İlişkileri

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal ilişkiler hakkında görüşlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin iletişim kurma konusunda büyük oranda problem yaşadığı belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal ilişkileri hakkında elde edilen bulgular sayısal olarak Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Sosyal İlişkileri Hakkında Görüşleri (n=30)

Öğrencilerin Sosyal İlişkileri	Kişi Sayısı
Dışlanıyorlar	11
İletişim kuramıyorlar	9
Bireysel davranıyorlar	6
Liderlik özelliği sergiliyorlar	5
İçe kapanık davranıyorlar	4
Akran zorbalığı yaşıyorlar	3
Gruba uyum sağlayamıyorlar	3

Verilen tabloyu incelediğimizde, öğretmenlerin DEHB olan üstün yetenekli çocukların yaşadığı sosyal problemlere ilişkin görüşlerinin çoğunun negatif yönde olduğu görülmektedir. Öğretmen görüşleri

sonucunda öğrencilerin sosyal anlamda en çok dışlanma eğilimi gösterdikleri belirlenmiştir. Bu konudaki bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Bu çocuklar genelde arkadaşları tarafından dışlanmaktadır. Etkinliklerde odaklanma sorunu yaşamaları, hareketlilik hali problem olabiliyor (Ö1)

Kendilerine çok nadir uyum sağlayacak veya kabullenecek arkadaş bulabiliyorlar. Genelde grup dışına itiliyorlar (Ö12).

Grup etkinliklerinde kimse onu gruba almak istemiyor. Sıkılgan olduğu, çok konuştuğu ve dikkatini toplayamadığı için sorumluluğunu yerine getiremiyor. Bu nedenle de grup etkinliklerine kabul edilmiyor (Ö18).

Öğretmenlerden Ö3, Ö10 ve Ö25 iletişim kurma konusunda yaşadıkları problemleri şu şekilde ifade etmektedir:

Öğrenci genel olarak bireysel olarak vakit geçirmeyi tercih ediyor. İletişim kurmak isteyen arkadaşlarıyla olabildiğince az konuşmayı tercih ediyor. Kısacası iletişim kurmaktan kaçınıyor (Ö10).

Sosyal anlamda pek fazla iletişim kurmuyorlar, güvensizlik bu duruma sebep olduğunu düşünüyorum, güvenemedikleri için sosyal anlamda etkileşim sağlayamayıp, duygu paylaşımına giremiyorlar (Ö25).

Diğer öğrencilerle aynı etkinlikte görev alıp, kaynaşmak yerine bireysel kalıp, iletişim kurmak yerine arkadaşlarının dikkatini dağıtacak ve onların sinirlerini bozacak davranışlar göstermeleri dikkatimi çekmektedir (Ö3).

Öğretmenler Ö19 ve Ö20 ise, öğrencinin sosyal ilişkilerinde duygu ve düşüncelerini ifade edemediklerini şu sözlerle belirtmektedir:

Sosyal ilişkilerinde daha çok duygusal manada içe kapanıklık yaşıyorlar arkadaşlarına duygu ve düşüncelerinden bahsetmiyorlar, nadir durumlarda bahsettikleri oluyor, ancak bu kısmen gerçekleşiyor (Ö19).

Sosyal anlamda oyun oynayabiliyorlar, zaman aman tartıştıkları da oluyor, darılma küsme eğilimleri sergilemiyorlar, daha çok akranlarıyla duygularını paylaşmıyor, yalnız kalmayı tercih ettikleri kısmen gözlemlediklerim arasındadır (Ö21).

Öğretmenlerin çoğu DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal alanda olumsuz özellikler sergilediğini belirtmiştir ancak olumlu yönlerinin olduğunu belirten bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Çevresindeki öğrencilerin istemediği ya da onaylamadığı davranışlarda buldukları için arkadaşlık kurmada zorluk çekiyorlar. Ama girişkenler ve özgüvenleri yüksek (Ö13).

Başkaları ile yakın, içten dostluk kurabilmekte, genellikle kendi yaşlılarından üstün olanlarla arkadaşlık etmekte (Ö14).

Gruptan çok yalnız oynamayı ve çalışmayı tercih etmekte (Ö16).

Katıldığı etkinliklerde olumlu ve yapıcıdır. Arkadaşları tarafından sevilen bir öğrencidir (Ö17).

4.6. Sosyal-Duygusal Problemlerle Başa Çıkma Yolları

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle başa çıkma yollarına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle başa çıkma yollarına dair elde edilen bulgular sayısal olarak Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrencilerin Sosyal-Duygusal Problemlerle Başa Çıkma Yolları Hakkında Görüşleri (n=30)

Problemlerle Başa Çıkma Yolları	Kişi Sayısı
İçe kapanma	8
Yalnızlığı tercih etme	7
Yetişkinlerle iletişim kurma	5
Öfke sergileme	4
Saldırgan davranışlar sergileme	4
İlaç tedavisi	3
Uzman desteği	2

Katılımcılardan Ö1, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle başa çıkma yolları hakkında en genel yargıyı şu şekilde dile getirmiştir:

Yaşadığı problemlere gösterdiği öfke ile kendine bir savunma mekanizması kuruyor bence. Arkadaşları tarafından dışlandığı için dikkati üzerine çekmeye çalışırken saldırgan davranışlar gösterebiliyor ya da tam tersi kendini iletişime tamamen kapatarak yalnızlığı tercih ediyorlar (Ö1).

Katılımcılardan bazıları DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin problemleri ile içe kapanarak başa çıkmaya çalıştıklarını şu ifadelerle belirtmiştir:

Genelde içine kapanıp yalnız kalmayı tercih ediyorlar. Başa çıkabildiklerini düşünmüyorum. Bu konuda kesinlikle desteğe ihtiyaçları var (Ö19).

Yapısı gereği ilk etapta içe kapanıklık yaşıyorlar. Kademe kademe erişkinler ile sosyal-duygusal problemlerini paylaşabiliyorlar (Ö7).

Kendi içine kapanıp, yarattığı dünyasında kendince vakit geçiriyor (Ö11).

Öğrenci kendisinin problem yaşadığının farkında değil bence. Ama yaşadığı sorunları kendi iç dünyasında çözmeye çalışıyor. Bunun için bir yardım istemiyor. Sosyal-duygusal anlamda daha çok içe kapanma eğilimi gösteriyorlar (Ö27).

Katılımcılardan Ö4, Ö13, Ö19 ve Ö20 bu öğrencilerin yaşamış oldukları sosyal-duygusal problemlerle baş edemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Ö21 ise tek başına baş edemediklerini şu sözlerle belirtmiştir:

Tek başına çıkacağını sanmıyorum, ilk etap öğretmen ile ilişkisi sonra ailesi ile ilişkisi en son olarak uzman çocuk psikiyatrisi ile tedavi yöntemi olmalıdır (Ö21).

Katılımcılardan Ö8 ve Ö14, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin kendinden yaşça büyük kişilerle arkadaşlık kurarak sosyal-duygusal problemleri ile başa çıkmaya çalıştığını şu şekilde ifade etmişlerdir:

Akranları ile daha az etkinlikte bir araya gelmek istediği için sorunu erteleme eğiliminde ve yetişkinlerle birlikte etkinlik yaparak başa çıkmaktadır (Ö8).

Kendinden yaşça büyük arkadaş ortamı yaratarak veya istediği olmazsa hırçınlaşarak (Ö14).

4.7. Kullanılan Eğitim Yöntemleri

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmelerde, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal sorunların giderilmesi için eğitimde kullanılabilecek yöntemler hakkında elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal sorunların giderilmesi için eğitimde kullanılabilecek yöntemler hakkında elde edilen bulgular sayısal olarak Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrenciler İçin Kullandıkları Eğitim Yöntemleri (n=30)

Kullanılan Eğitim Yöntemleri	Kişi Sayısı
Drama	6
İlgi çekici etkinlik seçimi	6
İletişim kurma çalışmaları	3
Sınıf dışı etkinlikler	3
Sorumluluk verme	3
Yazma çalışmaları	3
Psikomotor etkinlikler	2
Sürede uyarlamalar	2
Yaparak-yaşayarak öğrenme	2

Tabloyu incelediğimizde, drama ve ilgi çekici etkinliklerin seçilmesine dair verilen cevapların çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Katılımcılar bu görüşlerini şu sözlerle ifade etmiştir:

Daha çok drama yaptırıyorum. Yaşayarak öğrenme yöntemini daha uygun buluyorum. Çocuğun sorumluluk gerektiren görevler veriyor, dikkatini yoğunlaştırmasını sağlıyorum. Grup içi etkinliklere özellikle yer veriyorum (Grupla proje çalışmaları vb.) (Ö1).

Kendisi ile iletişim kurarak onun hoşlanabileceği şekilde etkinliklere yönlendirme yapmaya çalışıyorum.Ö11

Drama tekniği bu tür öğrenciler için oldukça başarılı sonuçlar vermekte. Sabit bir alanda kitap okumak onları sıktığı için okuma saatlerini açık hava veya kütüphane gibi alanlara taşıyorum. Bazı öğrenciler de yazma (kendini ifade etme) başarı gösteriyor (Ö12).

En çok drama çalışmalarının etkili olduğunu düşünüyorum. Onun dışında bu çocuklar ilgi duydukları etkinliklere daha kolay odaklanabiliyorlar (Ö18).

DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin çözümü için eğitimcilerin kullandıkları diğer eğitim yöntemlerine dair öğretmenlerin verdiği bazı cevaplar şu şekildedir:

Dikkat etkinliği için odaklanmayı sağlayacak beş duyuya hitap edecek çalışmalar tercih ederim (Ö5).

Sınıf içinde zor problemler zor ev ödevleri gibi uygulamalarda başarılı olana ödül vereceğimizi belirtiyoruz. Bu ödül motivasyonu artırarak öğrencinin dikkatini zaman zaman toplayabiliyor. Etkili mola yöntemi öğrenci başarılı olma durumunda ekstra dinlenme ve sosyal aktivite yapabiliyor (Ö7).

Grup etkinliğinin bir parçası olması için ilk önce bireysel çalışmalar veriyor, zamanı geldiğinde grup çalışmasına dahil ediyorum. Severe çalışacağı parçaları seçip, aralarından seçmesine fırsat veriyorum (Ö10).

Görevlendirme yapıyorum, aslında sorumluluk algısını yerleştirmeye çalışıyorum misal şu kâğıdı filan öğretmenine götürür müsün diyerek sorumluluk ile görev veriyorum. Bu uygulama ile verilen görevi yerine getirebiliyor mu, dikkatini bu görev üzerinde toplayabiliyor mu benzerinde uygulamalarım olmaktadır (Ö19).

Dikkat toparlayıcı sınıf içi kurallar belirledik, öğrencinin dikkatini toplayacak şekiller, ya da ders araç gereçleri kullanmasını ailesiyle birlikte kararlaştırıyoruz (Ö24).

Özel görüşmeler, çocuklarla ayrı sınıflarda özel görüşmeler gerçekleştirerek, sohbet ediyoruz, isteklerini dinliyoruz, onların hayal dünyasına erişebilmek için resim yapma uygulaması yapıyor, akranları ile ilişkilerini tespit edebilmek için arkadaşım ve ben temalı şiir yazdırıyoruz (Ö25).

4.8. Sosyal-Duygusal Problemlerin Çözümü İçin Öneriler

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan görüşmede, öğretmenlerin DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal problemlerin çözümüne dair yaptıkları önerilere yer verilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerden elde edilen bulgular, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal-duygusal alanda birçok problem yaşadıklarını göstermektedir. Katılımcıların bu sorunların giderilmesi ile ilgili önerileri sayısal olarak Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9

Katılımcıların DEHB Olan Üstün Yetenekli Öğrenciler İçin Yaptıkları Öneriler (n=30)

Öğrencilerin Gelişimi İçin Öneriler Sayısı	Kişi
Kişisel gelişim sağlanmalı	9
Okul & Aile işbirliği sağlanmalı	9
Bireysel özellikler göz önünde bulundurmalı	6
Öğrenciye karşı sabırlı olunmalı	6
Uzman desteği alınmalı	6
Etkinliklerde uyarlamalar yapılmalı	5
Aile bilgilendirilmesi yapılmalı	4
Öğrenciler arasında kıyaslama yapılmamalı	2

Katılımcıların, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin çözümü ile ilgili önerileri şu şekildedir:

Öğretmenlerden Ö1 ve Ö9 aile eğitiminin önemini ve gerekliliğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Öğretmenlerin özellikle aileleri DEHB konusunda bilgilendirmeleri gerekmektedir. Çocuğun düzeyine ve öğrenme şekline göre ödev ve etkinlikler düzenlenmelidir. Çocuğun enerjisini atabileceği ortamlar hazırlanmalıdır (Ö1).

Aile eğitiminin önemli olduğunu düşünüyorum. Ailelerin kitap, film, seminer vb. etkinliklerle kendilerini geliştirmeleri gerektiğini söyleyebilirim (Ö9).

Öğretmenlerin kişisel gelişimin sağlanması gerektiği ile ilgili görüşleri aşağıdaki gibidir:

Bu konuda kişisel gelişim alanında birçok kaynak var, kitaplar, filmler, seminer ve konferanslara gidilemese bile bunların sosyal medyada yayınlanıp videoları izlenebilir. Sorunun değil çözümün parçası olmak unutulmamalıdır (Ö3).

Bu alanda STK'ların etkinliklerine, bilgilendirme seminerlerine, makul ölçüde bilgi birikim ve tecrübe odaklı kitapların okunmasına, problemler karşısında stres, agresifliğin bir kenara bırakılmaması ve çözüm odaklı davranılmalı (Ö7).

Ailelerin kesinlikle öğretmenlerle işbirliği halinde olmaları gerekiyor. Böylece çocuğun gelişimi daha iyi desteklenebilir. Onun dışında ailelerin ve öğretmenlerin DEHB ve üstün zekâlılık ile ilgili kitap, film, seminer vb etkinliklerle kendilerini geliştirmeleri gerekiyor (Ö18).

Bilinçlenmek, ulusal ve mümkünse ulusalar arası yayınları takip etmek, alanında uzman olan bireylerin yapmış olduğu TV programları aileler tarafından takip edilebilir, öğretmenler sempozyum gibi etkinliklere katılabilir. Bu alanda yayınlanmış kitapları muhakkak öğretmenler okumalıdır (Ö19).

Ülkemizde 21. yy'da güzel gelişmeler olmaktadır. Bu alanda sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, medya kuruluşları aracılığıyla TV roportajları ve Radyo yayınlarına katılan uzman çocuk psikiyatristlerinin görüşleri, faaliyetleri, uygulamaları, aileleri teşvik edecek bilgilendirecek organizasyonları, etkinlikleri takip ederek aileleri de yönlendirmeliyiz (Ö22).

DEHB olan üstün yetenekli öğrencinin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin giderilmesi için okul-aile işbirliğinin sağlanması gerektiği önerisinde bulunan öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Rehberlik servisi, öğretmen ve aile iletişim halinde olmalı, öğrenci durumuna uygun hareket edilmeli (Ö11).

Okulda yapılan çalışmalar ve verilen ödevler seviyelerine uygun olmazsa en büyük problemi bu konuda yaşarlar. Bu nedenle uygulanan eğitim programı düzenlenerek aile ile iş birliği içinde olunmalı (Ö14).

Öğretmenlerin çocuklara karşı sabırlı olması gerekmektedir. Çocukların durumlarını sürekli ailelere bildirmeli ve iletişim halinde olmalıdır. Aileler ise uzmanlardan yardım almalıdır (Ö23).

Öğretmen öğrenciyi anlamalı, anladığını aileye aktarmalı, aile öğretmeni anlamalı ve tavsiyelerini dikkate alıp saygı duymalı. Öğretmenin aktardığı sorunları dinleyen ebeveynler çocuklarına hastalıklı muamelesi yapıldığı algısından kaçınılmalı ve alanında uzman hekimlerden yardım almalıdırlar (Ö26).

DEHB olan üstün yetenekli öğrencinin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin giderilmesi için ailelerin uzman desteği almaları gerektiği önerisinde bulunan öğretmenlerinden bazıları'nın görüşleri şu şekildedir:

Hiperaktivite ve dikkat eksikliğinin bir hastalık olmadığını, bununla birlikte önlem alınmazsa çeşitli hastalıklara (nöro-psikiyatrik) dönüşebileceğinin farkındalığının artması gerekiyor. Öğrencilere cezalandırıcı cümleler veya sözler yerine onu anlamaya yönelik bir bakış açısı (empati) kurulmalıdır. İnce ve kaba motor becerilere uygun çalışmalar ve kısa süreli okuma çalışmaları (günlük 10 sayfa) yapılmalıdır. Arkadaşları konusunda ise daha dikkatli davranmaları konusunda etkili konuşmalar. Uzman desteği almaları etkili olacaktır (Ö12).

Kesinlikle uzman çocuk psikiyatrisinden yardım alınmalı, öğretmenler ise böyle durumlarda ailelere bilgi vermeli, aileler öğretmen farkında değilse öğretmene bilgi vermelidir (Ö24).

5.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, araştırma bulgularının alanyazın ile desteklenerek tartışılmasına, araştırma ile elde edilen sonuçlara ve gelecekteki araştırmalar için önerilere yer verilmiştir.

Yapılan bu çalışmada görüşleri alınan 30 öğretmenden elde edilen bulgular göstermektedir ki, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrenciler genel olarak sosyal-duygusal problemlerle karşılaşmaktadır.

DEHB belirtileri çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp, sıklıkla ergenlik ve erişkinlik dönemlerine de uzanır ve çoğunlukla KOKGB (Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğı), DB (Davranım Bozukluğı), depresyon ve anksiyete gibi diğer ruhsal bozukluklar DEHB tanısına eşlik etmektedir (Shaffer, 1994). Bunun dışında Gümüş (2015), DEHB olan çocukları; vücut uzuvlarını durmadan hareket ettiren, kıpır kıpır ya da oturduğu süre içinde sabit yerinde duramayan, kontrolsüzce konuşma eylemleri olan, ayrıntılara dikkat edemeyen, sürekli unutan ve aşırı derece sabırsız şekilde tanımlamaktadır. Araştırma da elde edilen bulgular arasında DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin belirleyici özelliklerine baktığımızda; aşırı hareketlilik, çok konuşma, karşı gelme, dikkatsizlik, odaklanamama, sıkılganlık gibi özellikler sıralanmaktadır. Buna göre; Shaffer'ın ve Gümüş'ün yapmış olduğu tanımlamalar çalışmamızda elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Çalışmada elde edilen bulgularda, DEHB olan üstün yetenekli çocukların ebeveynlerinin en çok şikâyetle bulunduğu konulardan birinin çocuklarının “iletişim problemleri yaşaması” olduğunu görmekteyiz. Ancak ebeveynlerin bu durum karşısındaki davranış özelliklerine baktığımızda birçoğunun “umursamaz” tavır sergilediği öğretmen görüşleri ile belirlenmiştir. DEHB olan üstün yetenekli çocuklar olumsuz davranışları nedeniyle sosyal ilişkilerinde güçlük yaşamakta bu nedenle de evde, okulda ve diğer çevrelerde eleştirilere ve cezalandırmalara maruz kalmaktadırlar. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, ebeveynlerin çoğu DEHB olan üstün yetenekli çocuğunun sergilemiş olduğu problemleri davranışlara karşı çözümü ceza uygulayarak aramaktadır. Bunun sonucunda ise özellikle ilköğretim döneminde hem akademik hem de sosyal

anlamda yaşanan problemler ve başarısızlıklar nedeni ile çocuklar kendilerini olumsuz ifadelerle betimlemekte, özgüven eksikliği yaşamakta ve mutsuz olduklarını ifade etmektedirler (Kanay, 2006).

DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin arkadaşları tarafından nasıl algılandıkları sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; genellikle yaramaz, uyumsuz, rahatsızlık veren ve geçimsiz şeklinde ifadelere rastlanmıştır. Öpengin ve Sak (2012), yaptıkları bir çalışmada üstün zekâ etiketinin üstün zekâlı olarak tanılanan bireylerin kendilerine ve ebeveynlerinin ve arkadaşlarının tutumlarına ilişkin algıları üzerindeki etkilerini araştırmaktadırlar. Bu araştırmanın analizi sonucunda; “Ailem beni başka bireylerle çok fazla kıyaslıyor” ve “Arkadaşlarım zayıf yönlerim ile alay ediyorlar” algılarında anlamlı bir artış olduğu görülmektedir. Ayrıca üstün zekâlı olarak tanılanan bireylerin, arkadaşlarının tutumlarına ilişkin algılarında normal öğrencilere göre daha olumsuz algıya sahip oldukları saptanmıştır. Üstün zekâlı öğrencilere yönelik yapılan bu araştırma sonucuna bakınca olumsuz algıların olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise DEHB’in tanımlanmış belirtilerinin neden olduğu davranışlar olarak görülmektedir. “Çoğu zaman başkasının sözünü keser ya da yaptıklarının arasına girer” gibi DSM-IV’te bulunan bazı DEHB ölçütleri sosyal davranışların yetersizliğini vurgulamaktadır.

DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal ilişkilerine baktığımızda, genellikle iletişim kurmakta sorun yaşadıkları, arkadaşları tarafından dışlandıkları hatta akran zorbalığına maruz kaldıkları araştırma bulguları arasındadır. Araştırmalar, DEHB olan çocukların sosyal becerilerdeki yetersizlikler nedeniyle, sosyal ortamda akranlarıyla etkileşimde bulunma ve yakın dostluklar geliştirme konusunda zorluk yaşadığını göstermektedir (Barber, Grubbs ve Cottrell, 2005). Öğretmen görüşleri incelendiğinde, DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sınıf ortamında arkadaşlarını sürekli rahatsız ettiği, arkadaşları tarafından uyumsuz, yaramaz ve geçimsiz olarak tanımlandığı belirlenmiştir. Daha önce gerçekleştirilen araştırmalarda DEHB’li çocukların uygun sosyal karşılık verme konusunda yetersiz oldukları, ileriki dönemlerde sosyal açıdan dışlanma risklerinin yüksek olduğu, bu sosyal zorluların da aşırı konuşma ve etrafındakileri rahatsız etme gibi davranış bozukluklarının

hiperaktif/dürtüsel yapısından kaynaklandığı bildirilmiştir (Ayaz, Ayaz ve Yazgan, 2013).

Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bu sonucunu destekler nitelikte çalışmalara rastlanmıştır. Beria Gökaydın (2017), tarafından psikologlarla yaptığı çalışmada üstün zekâlı danışanların çevreyle yaşadığı sosyal sorunların çevreye karşı yaşadığı uyum ve yalnızlık sorunu olduğu, %60'ı akran ilişkilerinde zorluk yaşadıklarını, %40'ı dışlanma, %30'u anlaşılma ve tatminsizlik, %20'si ise kabul görmeme görüşlerini ortaya koymaktadır. Sosyal uyum konusunda yapılan araştırmalar çoğunlukla üstün zekâlı ve yeteneklilerle ilgili olumsuz tablo ortaya koysa bile birçok araştırmacı üstün zekâlı ve yetenekli çocukların en az diğer çocuklar kadar uyumlu oldukları sonucuna varmışlardır (Parker, 1996). Üstün zekâlı ve yetenekliler konusundaki araştırmalarda ilköğretim döneminde üstün zekâlı ve yetenekli çocukların akranları tarafından sevildikleri hatta bir araştırmada da akranlarından daha popüler oldukları ortaya çıkmıştır (Udvari ve Rubin, 1996). Bu araştırmalara benzer olarak DEHB olan üstün yetenekli öğrenciler ile ilgili genel algı olumsuz görünse de bu öğrencilerin arkadaşlık kurmada zorluk çekmediklerini, özgüvenlerinin yüksek olduğunu ve arkadaşları tarafından sevilen bir öğrenci olduğunu düşünen katılımcılar da bulunmaktadır.

DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle tek başına başa çıkamadığı genellikle içe kapanma ve yalnızlığı tercih etme eğilimi gösterdikleri araştırma sonuçları arasındadır. Bu öğrencilerin çoğunlukla kendi akranlarıyla değil de kendinden yaşça büyük kişilerle arkadaşlık kurmaları da sosyal problemlerin çözümüne yönelik bir yaklaşım olarak belirtilen görüşler arasındadır. DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle ilaç tedavisi ve uzman desteği ile daha kolay baş edebildikleri öğretmen görüşlerinde yer almaktadır. Sosyal-duygusal problemlerin çözümü için öğretmenlerin kullandıkları drama, ilgi çekici etkinlikler, sınıf dışı çalışmalar, yaparak-yaşayarak öğrenme, yazma çalışmaları, psikomotor etkinlikler ve etkinlik süresinde yapılan uyarlamalar gibi yöntemlerin etkili olduğu öğretmen görüşleri sonucunda belirlenmiştir.

Göl ve Bayık (2013), yapmış olduğu çalışma sonucunda ilköğretim sınıf öğretmenlerin DEHB tanıma konusunda çok yeterli olmadıkları belirlemiştir. Oysa ki ilköğretim okullarında öğrenciler günün en az 6 saatini, haftanın 5 gününü okulda geçirmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı'nca düzenlenen “Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite /Aşırı Hareketlilik Bozukluğu Olan Çocukların Eğitiminde Öğretmen El Kitabı”nda, DEHB'nin erken dönemde tanılanarak, çocuklara eğitimleri sürecinde tıbbi ve psiko-sosyal destekle birlikte eğitsel düzenlemeleri içeren çok yönlü bir eğitim programı uygulanarak ilgili kurumlara yönlendirilmelerinin okul başarısı ile sosyal uyum düzeylerini yükselteceğini belirtmiştir. (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Buradan anlaşıldığı üzere DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin sosyal gelişimlerinde öğretmenlerin rolü büyüktür. Öğretmenlerin DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerinin sosyal-duygusal gelişimlerini desteklemek amacıyla kullandıkları eğitim yöntemlerinde bazı değişiklikler yapmaları gerekmektedir.

DEHB olan üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal problemlerin çözümü için öğretmenlerin kullandıkları eğitim yöntemlerine bakıldığında en çok drama yöntemi ve öğrencinin ilgisini çeken etkinliklerin kullanıldığı belirlenmiştir. DEHB'li öğrenciler birçok alanda odaklanma problemi yaşamaktadırlar. Ancak DEHB'li veya DEHB'siz üstün yetenekli çocuklar kendi ilgisini çeken bir etkinlikte çok fazla bir dış destek olmadan saatlerce bu etkinlik ile ilgilenebilirler. Csikszentmihalyi (1996)'e göre bu hiperodaklanma yeteneği üstün yetenekli çocukların yaşadığı problemler ne olursa olsun yaratıcı çalışma konusunda tatmin olabilmektedirler. Bu yöntemlerin dışında psikomotor etkinlikler, sınıf dışı etkinlikler, yaparak-yaşayarak öğrenme gibi yöntemler de öğretmenler tarafından tercih edilmektedir.

Öneriler

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara dayanılarak aşağıda belirtilen öneriler geliştirilmiştir:

Katılımcıların elde edilen bulgular doğrultusunda geliştirilen öneriler:

- Öğretmenler ve aileler bu alanda bulunan kitap, dergi, film, seminer ve konferans gibi kaynaklar ile kişisel gelişimlerini sağlamalıdır.

- Ailelerin öğretmenlerle ve okul rehberlik servisiyle iletişim kurarak iş birliği sağlaması öğrencinin sosyal-duygusal gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır.
- Her bireyin farklı gelişim özelliklerine sahip olduğu unutulmamalı ve bireysel özelliklere yönelik planlama yapılmalıdır.
- Öğrencinin gelişimi için uzman desteğinden yararlanmak faydalı olacaktır.

Araştırmacılar için geliştirilen öneriler:

- Sosyal-duygusal problemlerin giderilmesi için uzmanlardan görüş alınması ve bu görüşleri dikkate alarak bir eğitim yöntemi belirlenmesi faydalı olacaktır.
- Benzer araştırmaların ebeveynler ve öğrenciler ile yapılması alana fayda sağlayacaktır.
- Benzer araştırmaların ortaokul ve lise öğrencileri ile yapılması alana fayda sağlayacaktır.
- Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlarda daha kapsamlı bir çalışmanın yapılması faydalı olacaktır.

Sonuç olarak;

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip olan üstün yetenekli öğrenciler güçlü yönleriyle ilgili alanlarda ilerleme sağlamaları ve zayıf oldukları yönlerini güçlendirebilmeleri için özel akademik programlara ihtiyaç duyduğu gibi sosyal alandaki gelişimleri için de özel programlara ihtiyaç duymaktadırlar. DEHB olan üstün yetenekli öğrenciler sosyal ve duygusal alanda problemler yaşamaktadırlar. Bu sorunlar, okul-aile işbirliği ve uzman desteği ile yapılan uzun soluklu bir çalışma sonucunda giderilmeye çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abalı, O. 2009. *Hiperaktivite ve dikkat eksikliği*. İstanbul: Adeda yayıncılık yayınevi.
- Akar, İ. (2015). *Üstün yetenekli öğrencileri genel eğitim sınıfında destekleyecek sınıf öğretmenin sahip olması gereken yeterlilikler* (Yayınlanmış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ayaz, A. B., Ayaz, M., ve Yazgan, Y. (2013). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunda sosyal cevaplılıkta görülen değişiklikler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24 (2), 101-110.
- Bafralı, C. ve Altuntaş, O. (2018). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda grup aktivitesinin benlik algısı üzerine etkisi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 6 (2), 105-110.
- Barber, S., Grubbs, L., & Cottrell, B. (2005). Self-perception in children with attention deficit/hyperactivity disorder. *J Pediatr Nurs*, 20(4), 235-245.
- Bayrakcı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 198-2010.
- Bloomberg, L.D. & Volpe, M.F. (2012). *Completing your qualitative dissertation: A roadmap from beginning to end*. Los Angeles, London: Sage Publications.
- Bozbey Akalın, A. (2005). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların abla ve ağabeylerinin sosyal beceri düzeyi ve kardeş ilişkileri*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Burak, M. (1995). *Üstün yetenekli öğrencilerin benlik kavramına ilişkin bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (Ed.). (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Clark , B. 2015. *Üstün zekalı olarak büyüme* (Ü. Ogurlu, F. Kaya, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Orijinal çalışma 2013 yılında yayımlanmıştır)

- Creswell, J. 2014. *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün, S.B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Orijinal çalışma yılında yayımlanmıştır)
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: Harper Collins. Gross M.U.M. (2002). Musings: gifted children and the gift of friendship. *Open Space Communications, Understanding Our Gifted*, 14(3), 27–29.
- Ekiz, D. 2003. *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Elhadeif, S. (2017). *Zihin kuramı çerçevesinde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların duygu tanıma ve diğer kişilerin zihinsel durumlarını temsil performansları*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi) Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Field, R. (2001). “John Dewey”. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://www.iep.utm.edu/dewey/> 11 Ocak 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Gökaydın, B., (2017). *Üstün zekâlı bireylerin yaşadıkları sosyal ve duygusal sorunlara yönelik psikolog görüşlerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi) Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa
- Göl, İ. ve Bayık, A. (2013). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin çocuklarda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu tanıma yeterlilikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6 (4), 207-213.
- Gümüş, Y.Y. 2015. *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğuyla nasıl başa çıkabilirim*. İstanbul: Nobel tıp kitap yayınevi.
- Hogben, M & Byrne, D. (1998). Using Social Learning Theory To Explain Individual Differences In Human Sexuality. *Journal of Sex Research*. 98 (1), 35.
- Kanay, A., (2006). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan 9-13 yaş grubu ilköğretim öğrencilerinin uyumsuz davranışları, benlik kavramı ve akademik başarıları arasındaki ilişkiler*. (Yayımlanmış

- yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaplan, A. (2018). Üstün zekâlı çocuklar ve dikkat eksikliği / hiperaktivite bozukluğu ilişkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 54-68.
- Kaymak Özmen, S. (2010). Okulda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (2), 1-10.
- Korkmaz, B. (2016). *Sosyal Öğrenme Kuramı- Albert Bandura* < <http://www.krmgelisim.com/bilimsel-calisma-ve-makaleler/sosyal-ogrenme-kurami-albert-bandura> 11 Temmuz 2018 tarihinde edinilmiştir.
- McCoach, D. B., Siegle, D. (2003). Factors that differentiate underachieving gifted students from high-achieving gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 47 (2), 144-154.
- M.E.B. Bilim ve sanat merkezi yönergesi , (2001).
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite /Aşırı Hareketlilik Bozukluğu Olan Çocukların Eğitiminde Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Mearns, J. (2004). *The Social Learning Theory of Julian B. Rotter*. <http://psych.fullerton.edu/jmearns/rotter.htm> 11 Temmuz 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Miller, G. (Ed.). (1997). *Context and method in qualitative research*. London: Sage publications.
- Neihart, M. (2008). Identifying and providing services to twice exceptional children. In S. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children*, 115-138.
- Ogurlu, Ü. (2010). Üstün zekâlı ve yeteneklilerde sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkileri literatür taraması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 90-99
- Öpengin, E. ve Sak, U. (2012). Üstün zekâlı öğrencilerin bakış açısıyla üstün zekâ etiketinin öğrencilerin çeşitli algıları üzerindeki etkileri. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1, 37-59.

- Özdoğan, B. (Ed.). 2005. *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite / aşırı hareketlilik bozukluğu olan çocukların eğitiminde öğretmen el kitabı*. Ankara: Milli eğitim bakanlığı.
- Özkaynak, Ö.A. 2014. *Çocuklarda hiperaktivite bozukluğu ve dikkat eksikliği*. İstanbul: Ekinoks yayınevi.
- Özoğlu, E.B. ve Yüksel, M. (2018). DEHB Tanısı Almış 9-10 Yaş Grubu Öğrencilerine Uygulanan Duygusal Okur-Yazarlık Programının Duygusal Zekâ ve Dikkat Becerisi Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 141-156.
- Parker, W. (1996). Psychological adjustment in mathematically gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 40(3), 154-157.
- Polvan, Ö. (Ed.). 2000. *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu*. İstanbul: Nobel tıp kitabevleri
- Robinson, A. (Ed.). (2017). *Üstün zekalılar eğitiminde en iyi uygulamalar*. (Ü. Ogurlu, F. Kaya, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Orijinal çalışma 2006 yılında yayımlanmıştır)
- Saarni, C. (2001). Cognition, Context and Goals : Significant Components in Social-Emotional Effectiveness. *Social Development*, 10 (1), 125- 127.
- Selçuk, Z. 2001. *Dikkat eksikliği ve hiperaktif çocuklar*. Ankara: Pegem A yayınları
- Shaffer D (1994) Attention Defi cit Hyperactivity Disorder in adults. *Am J Psychiatry* 151: 633-638.
- Stein, D.B. 2002. *Ritalin çözüm değil*. İstanbul: Kuraldışı yayıncılık.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Sürücü, Ö. 2015. *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu anne-baba-öğretmen el kitabı*. İstanbul: Bilgi yayınevi.
- Şahin, F. (Ed.). (2015). *Üstün zekâlı ve üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şayir, T., (2015). *Üstün yetenekli çocuklara ilişkin sınıf öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin incelenmesi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilcek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24, 543-559.
- Udvari, S. J., & Rubin, K. H. (1996). *Gifted and non-selected children's perceptions of academic achievement, academic effort, and athleticism*. *Gifted Child Quarterly*, 40 (4), 311-219.
- Webb J.T. (1994). Eric Clearinghouse on disabilities and gifted education reston VA. *Nurturing social emotional development of gifted children*. E527, 1-6.
- Webb, J.T., ve Kleine, P.A. (1993). Assessing gifted and talented children. “ In J. Culbertson and D. Willis (Eds.), *Testing young children* 383-407.
- Yıldırım, A. (Ed.). (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yüksel, P. & Yıldırım, S. (2015). Theoretical frameworks, methods, and procedures for conducting phenomenological studies in educational settings. *Turkish Online Journal Of Qualitative Inquiry*, 6(1), 1-20.

EKLER

EK 1: Öğretmen Görüşme Bilgilendirme Formu

Araştırmanın amacı, ortaokula devam eden dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerin öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlerle başa çıkma yolları nelerdir?
2. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlere ebeveynlerin yaklaşımı nasıldır?
3. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemlere öğretmenlerin yaklaşımı nasıldır?

Merhaba, benim adım Merve Topal, Bahçeşehir Üniversitesi Üstün Zekalılar ve Yetenekliler Eğitimi yüksek lisans öğrencisiyim ve aynı zamanda özel bir rehabilitasyon merkezinde öğretmenlik yapmaktayım. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemleri incelemekteyim. Sizinle araştırma sorularım kapsamında görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşmeyi yapmaktaki amacım, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadıkları sosyal-duygusal problemleri belirlemektir. Bu görüşmeyi sınıf öğretmenleri ile yapmamın sebebi, bu kişilerin sınıflarında bulunan üstün yetenekli öğrenciler hakkında bilgi ve deneyim sahibi olmalarıdır. Bu çalışmada ortaya çıkacak sonuçların; dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip üstün yetenekli öğrencilerin yaşadığı sosyal-duygusal sorunlar hakkında ebeveyn ve öğretmenlerin farkındalıklarını arttıracaklarını düşünüyorum.

Görüşme sürecinde konuşulanların tümü gizli tutulacaktır. Bu bilgiler araştırmacıların dışında hiç kimseyle kesinlikle paylaşılmayacaktır. Ayrıca, araştırma raporları yazılırken görüşme yapılan kişilerin isimleri kesinlikle raporda yer almayacaktır.

Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?

EK 2: Görüşme Soruları

Soru 1. Ne kadar süredir öğretmenlik yapmaktasınız?

Soru 2. Sınıfınızda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan öğrenci var mı?

- a) Kaç tane?
- b) Kaç yaşında?
- c) Daha önce böyle bir öğrenci ile çalıştınız mı?

Soru 3. Üstün yetenekli öğrencinizin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu sorunu yaşadığını hangi davranışlarından anlıyorsunuz (Sorunlu davranışları neler)?

Soru 4. Üstün yetenekli öğrencinizin yaşadığı dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna eşlik ettiğini düşündüğünüz sorunlar nelerdir? (Karşı gelme, anksiyete bozukluğu, duygudurum bozukluğu...)

Soru 5. Bu öğrencilerin sosyal ilişkileri hakkında ebeveynlerin en çok şikâyet ettikleri problemler nelerdir?

Soru 6. Bu öğrencilerin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna bağlı olarak göstermiş olduğu sorunlu davranışlar ebeveynleri tarafından nasıl karşılanıyor?

Soru 7. Sizce bu öğrenciler hakkında sınıf arkadaşlarının algıları nasıldır?

- a) Öğrenci arkadaşları ile en çok hangi konuda problem yaşıyor?

Soru 8. DEHB'na sahip üstün yetenekli öğrencinizin arkadaşları ile olan sosyal ilişkileri hakkındaki gözlemlerinizi nelerdir?

Soru 9. Sizce öğrenciniz yaşadığı sosyal-duygusal problemlerle ne şekilde başa çıkmaktadır?

Soru 10. Siz bu öğrenciler ile sosyal-duygusal alanlarının gelişmesi için ne tür etkinlikler düzenliyorsunuz?

- a) Düzenlediğiniz etkinliklerde en çok hangi yöntemleri tercih ediyorsunuz?

Soru 11. Bu öğrencilerin sosyal ilişkilerinin ve duygusal durumlarının iyileşmesi için ebeveyn ve eğitimcilere önerilerinizi nelerdir?

EK 3: Araştırma İzin Yazısı

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.6032280

22/03/2019

Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Bahçeşehir Üniversitesinin 04.02.2019 tarihli ve 225 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 21.03.2019 tarihli tutanağı.

Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Merve TOPAL'ın "**Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna Sahip Üstün Yetenekli Çocukların Yaşadığı Sosyal Duygusal Sorunlar Hakkındaki Öğretmen Görüşleri**" konulu tezi kapsamında, ilimiz genelinde bulunan ilkokullarda; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

- Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
22/03/2019

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 7116-106d-3f6c-b148-5be8 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyad, Ad: Şimşek, Merve

Uyruk: Türk (T.C)

Doğum Tarihi: 19.09.1994, Bağcılar

Medeni Durumu: Evli

Telefon: 0551 733 40 82

email: ozelegitimerve@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Bülent Ecevit Üniversitesi (Zonguldak)	2016
Lise	Hikmet Nazif Kurşunoğlu Kız Tek. ve Mes. Lisesi (İstanbul)	2012

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Kurum	Görev
2018-2019	Evim Gibi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Zihin Engelliler Öğretmeni
2016-2018	Özel Eyüp Sağlık Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi	Zihin Engelliler Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce (Orta)

SERTİFİKALAR

Çocuk Değerlendirme Testleri Eğitimi (Uygulayıcı Sertifikası) – 2015

Türk İşaret Dili – 2018

İlkyardım Gönüllüleri Sertifikası - 2009

